

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Rakousko-turecká válka 1737-1739 a proces s
generály Neippergem a Wallisem na stránkách
vídeňských novin Wienerisches Diarium**

Lukáš Čáp

Bakalářská práce

Vedoucí práce: **PhDr. Vítězslav Prchal, Ph.D.**

Autor práce: Lukáš Čáp

Studijní obor: Ochrana hmotných památek

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

Zadání bakalářské práce

Jméno a příjmení: **Lukáš Čáp**

Osobní číslo: **H21403**

Studijní program: **B0222A120026 Historie**

Specializace: **Ochrana hmotných památek**

Téma práce: **Rakousko-turecká válka 1737-1739 a proces s generály Neippergem a Wallisem na stránkách vídeňských novin Wienerisches Diarium**

Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Velmi neúspěšné bojové vystoupení císařské armády během války 1737-1739 a následné uzavření potupného bělehradského míru vyvolalo na císařském dvoře potřebu hledání viníka, za ty byli posléze označeni vrchní velitel armády polní maršál Jiří Olivier Wallis a jeho zástupce polní maršál Reinhard Neipperg. Jejich degradace, vojenské vyšetřování a následná internace vyvolal rozruch a velkou veřejnou pozornost. Cílem bakalářské práce nebude rekonstruovat průběh procesu, ale analyzovat jeho mediální stránku, tzn. jakým způsobem byl komunikován veřejnosti a jak se utvářelo veřejné mínění o procesu, zda a případně jakým směrem (a proč) mohlo být ovlivňováno. Hlavním zdrojem bude tehdejší významné periodikum, noviny *Wienerisches Diarium*, dostupné v digitalizované formě.

Rozsah pracovní zprávy: **44 stran**

Rozsah grafických prací: **13 stran**

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury

Austria and the Treaty of Belgrade 1739, Central European History 5, 1972, s. 195–207.

Theodor TUPETZ, *Der Türkenfeldzug von 1739 und der Friede von Belgrad*,

Historische Zeitschrift 40, 1878, s. 1–51.

Karl A. ROIDER, *The Perils of 18th century peace-making*:

Karl A. ROIDER, *The Reluctant Ally. Austria's Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, Baton Rouge 1972.

Moriz von ANGELI, *Der Krieg mit der Pforte 1737–1739*, Mitteilungen des k. (u.) k. Kriegsarchivs 6, 1881, s. 247–338 a 409–479.

Oskar REGELE, *Die Schuld des Grafen Reinhard Wilhelm Neipperg am Belgrader Frieden und an der Niederlage bei Mollwitz 1741*, Mitteilungen de Österreichischen Staatsarchivs 7, 1954, s. 373–398.

Vojenské dějiny Československa II, 1526-1918, Praha 1986.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Vítězslav Prchal, Ph.D.**

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2023**

Datum odevzdání bakalářské práce: **29. srpna 2024**

doc. Mgr. Jiří Kubeš Ph.D.

Děkan

Doc. Mgr. Pavel Marek Ph.D.

Vedoucí katedry

Prohlašuji, že jsem vypracoval svou bakalářskou práci na téma *Rakousko-turecká válka 1737-1739 a proces s generály Neippergem a Wallisem na stránkách vídeňských novin Wienerisches Diarium* samostatně a pouze s použitím literatury a pramenů uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Univerzitou Pardubice na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím také s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Pardubice 20. května 2024

Lukáš Čáp

Poděkování

Zde bych v první řadě chtěl upřímně poděkovat PhDr. Vítězslavu Prchalovi, Ph.D., za jeho vstřícnost, cenné rady, připomínky a také hlavně za jeho velkou trpělivost. Dále bych chtěl také poděkovat svojí babičce a mamince za pomoc s překlady a opravováním gramatických chyb.

Anotace

Velmi neúspěšné bojové vystoupení císařské armády během války 1737-1739 a následné uzavření potupného bělehradského míru vyvolalo na císařském dvoře potřebu hledání viníka. Za ty byli posléze označeni vrchní velitel armády polní maršál Georg Olivier Wallis a jeho zástupce polní zbrojmistr Vilém Reinhard Neipperg. Jejich degradace, vojenské vyšetřování a následná internace vyvolaly rozruch a velkou veřejnou pozornost. Cílem bakalářské práce nebude rekonstruovat průběh procesu, ale analyzovat jeho mediální stránku, tzn. jakým způsobem byl komunikován veřejnosti a jak se utvářelo veřejné mínění o procesu, zda a případně jakým směrem (a proč) mohlo být ovlivňováno. Hlavním zdrojem bude tehdejší významné periodikum, noviny Wienerisches Diarium, dostupné v digitalizované formě.

Klíčová slova

Proces, Wienerisches Diarium, The London Gazette, Wallis, Neipperg, manipulace, noviny, veřejné mínění.

Annotation

The very unsuccessful combat performance of the imperial army of the Habsburg empire during the 1737-1739 war and the subsequent conclusion of the ignominious Peace of Belgrade caused the imperial court to find the culprit. The Army Commander-in-Chief, field marshal Georg Olivier Wallis, and his deputy, general Wilhelm Reinhard Neipperg, were later identified as those. Their demotion, military investigation and subsequent internment caused an uproar and great public attention. The aim of the presented bachelor thesis is not to reconstruct the course of the process, but to analyze its media side, i.e. how it was communicated to the public and how public opinion about the process was formed, whether and possibly in what direction (and why) it could be influenced. The main source will be the important periodical of the time, the Wienerisches Diarium newspaper, available in digitized form.

Key words

Trial, Wienerisches Diarium, The London Gazette, Wallis, Neipperg, manipulation, newspaper, public opinion

Obsah

1. Úvod	10
2. Rakousko-turecká válka a hlavní aktéři	13
2.1 Rakousko-turecká válka 1737-1739	13
2.2 Hlavní aktéři.....	17
2.2.1 Jiří Olivier Walsh, hrabě z Wallisu	17
2.2.2 Vilém Reinhard, hrabě z Neippergu	19
3. Historie Wiener Zeitung (Wienerisches Diarium), The London Gazette a tištěných médií v raném novověku	22
3.1 Historie zpravodajských médií a jejich případné využívání k agitaci v raném novověku	22
3.1.1 Psané noviny.....	22
3.1.2 Letáky	23
3.1.3 Tištěné noviny	26
3.2 Wiener Zeitung (Wienerisches Diarium)	29
3.3 The London Gazette	32
4. Mediální prezentace průběhu války v roce 1739 a procesů s polním maršálem Wallisem a generálem Neippergem.....	34
5. Závěr	50
6. Resumé	52
7. Seznam pramenů a literatury	55
7.1 Literatura	55
7.2 Internetové zdroje.....	57
7.3 Prameny	58
7.4 Obrázková příloha	58

1. Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat problematikou manipulace veřejného mínění v první polovině 18. století na tehdejší události a jejich dopady skrze mediální prostředky, jako tehdejší zpravodajská periodika a pamflety.

Toto téma je v této práci ilustrováno na příkladu Rakousko-turecké války probíhající mezi lety 1737 a 1739, známé též jako Rusko-turecká válka.¹ Tento konflikt, na jehož stranách proti sobě stály aliance Ruska a Rakouska a Osmanská říše, vypukl hlavně v důsledku ruských mocenských ambicí v Černomoří.² Válka začala, když ruské vojsko roku 1736 zaútočilo na Osmany držený Krymský poloostrov a državy u Azovského moře. Rakousko se do války zapojilo až roku 1737, kdy zahájilo své vlastní tažení na Balkáně. Zatímco však pro Rusko válka dopadla relativně dobře s malými územními zisky, tak pro rakouskou říši válka skončila, i přes počáteční úspěchy, katastrofálně.³ Vídeň přišla o kontrolu nad územím Srbska a Malého Valašska (dnešní Olténie v Rumunsku). Přišla také o kontrolu nad strategicky významným pevnostním městem Bělehrad, které bylo bez boje postoupeno Turkům⁴. Tyto územní změny byly umožněny mírovou smlouvou, kterou bez souhlasu vídeňského dvora uzavřel císařský zplnomocněnec, polní zbrojmistr Vilém Reinhard, hrabě z Neippergu.⁵

V důsledku této porážky bylo třeba najít viníky, a vina logicky padla na vrchní představitele císařských zbraní, mezi nimiž figurovali hlavně již zmíněný Vilém Neipperg⁶ a poslední vrchní velitel celého tažení, polní maršál Jiří Olivier Walsh, hrabě z Wallis.⁷ V zájmu panovnického dvora však bylo také celou kauzu náležitě prezentovat před veřejností a okolními zeměmi tak, aby nikdo neobviňoval z neúspěchu přímo císaře Karla VI. a jeho ministry, a proto této kauze byly věnovány kromě císařských memorand⁸ i články v mediálních plátcích, jako

¹ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 71-90.

² ROIDER, Karl A. *Reluctant Ally: Austrias Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, s. 59.

³ PARVEV, Ivan. *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade, 1683-1739*, s. 237-238.

⁴ Tamtéž.

⁵ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 86.

⁶ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 18. díl, Navary – Oživnutí*, s. 43; WURZBACH, Constantin. *20 Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich - Zwanzigster Teil - Nabelak-Odelga*, s. 159-161.

⁷ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 27. díl, Vůz-Žyžkowski*, s. 132; WURZBACH, Constantin. *52 Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich - Zweiundfünfzigster Teil - Vrcevic - Wallner*, s. 261-265.

⁸ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 88.

byly vídeňské noviny *Wienerisches Diarium* (dnešní *Wiener Zeitung*)⁹ či londýnské noviny *The London Gazette* (dnešní *The Gazette*).¹⁰

Hlavní prameny pro tuto práci představují dobové výtisky již zmíněných *Wienerisches Diarium* a anglických novin *The London Gazette*, které lze najít v digitalizované formě na internetu.¹¹ *The London Gazette* byly zvoleny jako sekundární pramen z toho důvodu, že digitalizované *Diarium* pokrývá pouze rok 1739, neboť předchozí články se pravděpodobně nedochovaly. Anglické zdroje však pokrývají celou válku a slouží jako perfektní příklad toho, jak, kromě rakouských novin, referovaly o válce i zahraniční periodika. Sekundární zdroje představují různé zahraniční práce a internetové zdroje věnující se tématu Rakousko-turecké války 1737–1739, zúčastněných osob, zmiňovaných periodik a literatura věnující se historii tištěných médií.

Práce je rozdělena celkem do tří kapitol. První kapitola, pro kontext, popisuje události, na jejichž příkladu tato práce rozebírá problematiku vytváření mediálního obrazu a také představuje jejich hlavní aktéry. Druhá kapitola se věnuje historii *Wienerisches Diarium* a *The London Gazette* a také počátkům tištěných médií v rámci celé raně novověké Evropy,¹² a i tomu, jak byli využívány k manipulaci veřejného mínění. A třetí kapitola se věnuje podrobnému rozboru mediální stránky procesu s polním maršálem Wallisem a generálem Neippergem.¹³

Toto téma jsem se rozhodl zpracovat z toho důvodu, že problematikou mediální manipulace v raném novověku se zabývá, byť i jen nepřímo, velmi málo odborných prací a to jak domácích, tak i zahraničních. Jednou z takových prací je kniha *Richelieu* od britského historika Roberta J. Knechta. V této knize autor věnoval celou jednu kapitolu propagandistické činnosti kardinála Armanda de Richelieu a jeho odpůrců skrze tehdejší noviny a letáky.¹⁴ Jedná se o velmi zajímavý náhled do využívání tiskovin coby prostředku utváření a manipulace veřejného mínění. Moje práce, jak doufám, poslouží k širšímu pochopení tohoto fenoménu.

Metodologie mého výzkumu spočívala v nalezení co největšího počtu dostupných pramenů o procesu s Wallisem a Neippergem, a ukázat snahu o ovlivňování veřejného mínění jejich analyzováním a porovnáním se sekundárními zdroji a prameny popisujícími poslední rok

⁹ Informace dostupné z: https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Wiener_Zeitung

¹⁰ Informace dostupné z: <https://www.thegazette.co.uk/history>

¹¹ Informace dostupné z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz>; <https://www.thegazette.co.uk/all-notices?ref=topmenu>

¹² VEČEŘA, Pavel. Úvod do dějin tištěných médií. *Žurnalistika a komunikace*, s. 27-61.

¹³ Informace dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/La-Gazette>

¹⁴ KNECHT, Robert Jean a POŠUSTOVÁ-MENŠÍKOVÁ, Stanislava. *Richelieu*. s. 160.

války. V analyticko-interpretací části se nachází i zmínky o podobných agitačních snahách, které přímo souvisí s událostmi, na jejichž pozadí je tento fenomén popisován.

2. Rakousko-turecká válka a hlavní aktéři

2.1 Rakousko-turecká válka 1737-1739

V roce 1736 se Rakouská říše nacházela v podobné situaci jako v roce 1715. V důsledku války o polské dědictví, při které čelila hlavně Francii, byla její pokladna téměř prázdná a vojska oslabená. Nicméně zatímco na západě ještě nebyl vyjednáán mír a reálně hrozilo, že válka znovu vypukne,¹⁵ tak naopak na Balkánském poloostrově se situace zdála klidná. V roce 1735 však vypukla válka mezi Ruskem a Osmanskou říší, kdy Rusové zaútočili na pevnost Azov a turecké državy na Krymském poloostrově. Jednali tak na základě vlastního úmyslu rozšířit svá území a vliv v Černomoří¹⁶ a snažili se na svou stranu získat Rakouskou říši, se kterou měli vojenské spojení. Habsburská říše ale mohla odmítnout,¹⁷ protože krize byla způsobena Ruskem, a proto mu Vídeň nebyla povinna jít na pomoc.¹⁸

Příslib společného vítězství se však zdál lákavý a hlavně opodstatněný. Roku 1732 byla publikována studie italského hraběte Luigiho Marsigliho, ve které zhodnotil stav osmanských vojsk. Došel k závěru, že sultánova armáda je v tak bídném stavu, že kdyby se nepřátelé Osmanů spojili, Turci by je nedokázali zastavit, a křesťané by muslimy vyhnali nejen ze všech evropských území, ale i z Malé Asie, a potom by stačilo spravovat území, která by si předtím rozdělili.¹⁹ Stav Osmanské říše v roce 1736 se tomuto popisu zdál skutečně odpovídat. V té době totiž končilo neúspěšné turecké tažení proti Persii, které pro Osmany vyústilo ve ztrátu všech území, jež dobyli v předchozí dekádě, a které silně oslabilo jejich armádu.²⁰ Císařská Dvorská válečná rada (Hofkriegsrat) rovněž obdržela informaci, že pro válku na východě měly být mobilizovány i síly v západních částech říše. Zdálo se tedy, že i přes fakt, že císařské zbraně si nevedly tak dobře proti západním mocnostem, nebudou mít problém porazit sultánova vojska. Rakušanům se navíc povedlo upevnit si svou pozici ve stávajících balkánských državách, neboť dokončili budování nového opevnění Bělehradu, tedy měli na své straně mocnou základnu a jejich kontrola nad většinou toku Dunaje měla zajistit hladké a stálé zásobování.²¹

Kromě potenciálních vojenských úspěchů zde byly i diplomatické důvody. Rakouské říši se sice dařilo vyjednávat mír s Francií a udržování neutrálních vztahů se svými sousedy,

¹⁵ ROIDER, Karl A. *Reluctant Ally: Austrias Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, s. 47-49.

¹⁶ PARVEV, Ivan. *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade, 1683-1739*, s. 214-215.

¹⁷ Tamtéž, s. 211.

¹⁸ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 71.

¹⁹ Tamtéž, s. 72-73.

²⁰ ROIDER, Karl A. *Reluctant Ally: Austrias Policy in the Austro-Turkish War*, s. 42.

²¹ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 72-73.

nicméně kromě Ruska nemělo s nikým uzavřenou alianci, a pokud by zpřetrhalo vazby s Petrohradem, vážně hrozilo, že se Habsburská monarchie ocitne v mezinárodní izolaci. Dalším důvodem byly i obavy z nekontrolovatelné expanze Ruska. Vídňi totiž nebyly zřejmé plány Petrohradu. Rakušané se báli rozšíření ruského vlivu ve Valašsku a Moldávii, které sousedily s jejich vlastním územím. Rakouský ministr zahraničí Johann Bartenstein (*1689 - †1767)²² se nechal slyšet: „*Raději mít Turky jako sousedy, než mít spojence tak loajálního (jako Rusko)*“.²³ Aby zjistil rozsah ruských úmyslů, několikrát se sešel se svým protějškem Andrejem Ostermannem (*1686 - †1747), ale nikdy se mu to nepodařilo bez toho, aby nemusel doporučit císařskému dvoru vstoupit do války po boku Ruska. V září roku 1736 se sešla dvorská rada (rakouská vláda), aby se touto otázkou zabývala. Většina členů se vyslovila pro válku, hlavně kvůli nutnosti zachovat spojenectví s Ruskem a zdánlivému oslabení osmanské říše. Následovala jednání s Rusy, která vyústila 9. ledna 1737 v dohody o koordinaci válečných operací, výměně informací atd. Dále bylo třeba zrekrutovat další spojence. Bartensteinovi se povedlo získat na rakouskou stranu několik států Svaté říše římské, které poskytly své vojáky, a požehnání a finanční podporu papeže Klementa XII. To se mu povedlo i díky tomu, že nenávisť křesťanů vůči muslimům byla ještě živá.²⁴

Jakmile byly zajištěny armáda a podpora, už stačilo najít jen vhodného důstojníka, který celé tažení povede. Nakonec byl vybrán původem pruský protestantský šlechtic, hrabě Fridrich ze Seckendorffu (*1673 - †1763),²⁵ který byl jedním z bývalých podřízených zesnulého prince Evžena Savojského (*1663 - †1736). Kromě toho, že to byl zkušený důstojník, tak byl ještě schopný diplomat, a tak se zdál být ideální volbou. Nicméně byl tu problém. Seckendorff trval na absolutní svobodě svého rozhodování bez jakýchkoliv zásahů od Dvorské válečné rady. Poté, co se ujal vedení sil na Balkáně, mu byl doručen císařův rozkaz, že se má držet předem připravených plánů. Seckendorff však neposlechl, a namísto, aby zaútočil na pevnost Vidin na Dunaji, jak bylo válečnou radou určeno, vytáhl na pevnost Niš. Ze začátku se zdálo, že se jeho strategie vyplatí. Niš bez boje kapituloval²⁶ a Rakušané jej mohli zabrat a využít jako základnu pro další postup. Seckendorff se však rozhodl vyčkávat. Po dvou měsících nečinnosti se doslechl, že jeden z jeho podřízených sborů v Bosně utrpěl porážku. Ačkoliv podle zprávy to

²² PARVEV, Ivan. *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade, 1683-1739*, s. 214.

²³ ROIDER, Karl A. *Reluctant Ally: Austrias Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, s. 61.

²⁴ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 77.

²⁵ WURZBACH, Constantin. *33 Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich - Dreiunddreißigster Teil - Schwarzenberg - Seidl*, s. 261-266.

²⁶ GÜNGÖRÜRLER, Selim. *The Repercussions of the Austro-Russian-Turkish War (1736-1739) on the Diplomacy and the International Status of the Ottoman Empire*, s. 95.

nebylo nic než zdržení, Seckendorff se rozhodl opustit Niš a vytáhnout do Bosny. V pevnosti zanechal posádku čítající 2000 mužů pod vedením generála Nicolase Doxata de Moreze (*1682 - †20. března 1738 Bělehrad). Když 11. října k pevnosti přitáhla turecká armáda a pevnost oblehla, generál Morez a jeho muži se zmožili pouze na několikadenní odpor, než museli v důsledku nedostatečných zásob 16. října 1737 kapitulovat a předat pevnost nepříteli.²⁷ Turci jim za to umožnili bezpečný návrat na rakouské území.²⁸ Ztráta Nišu pro Rakousko znamenala vážnou porážku a Dvorská válečná rada následně nařídila vyšetřování, které za viníky označilo jak Seckendorffa,²⁹ tak i Moreze, který byl obviněn ze zbabělosti, odsouzen k smrti a popraven stětím v březnu roku 1738.³⁰

V tomtéž roce byl uspořádán kongres v polském Nemirově, kde jednali zástupci Ruska, Rakouska a Osmanské říše o míru. Hlavně Rakušané doufali, že se podaří uzavřít mír, protože jejich plány počítaly pouze s rokem bojů, neboť delší válku si Vídeň nemohla dovolit. Míru však dosaženo nebylo, protože se Rakušanům konečně povedlo odhalit plány svých spojenců a Turci správně odhadli rozkol mezi Rakouskem a Ruskem, a proto jednání opustili. Rakouské válečné snahy se změnily z dosažení územních zisků na udržení *statusu quo*. Turecká Porta (vláda) však již nebyla nakloněna žádnému mírovému řešení, a sultán Mahmud I. (*1696 - †1754) dokonce jmenoval velkovezírem svého nejbojovnějšího poradce, Jegena Mehmeda (†1745),³¹ který zkonsolidoval osmanské síly, aby následně přešel do protiútoků namířeného hlavně proti Rakušanům.³²

Když bylo zřejmé, že válka bude pokračovat až do konce roku 1738, císař Karel VI. (*1685 - †1740) se na doporučení Dvorské válečné rady rozhodl nahradit Seckendorffa hrabětem Lotharem z Königsegg (*1673 - †1751),³³ který se rozhodl začít své působení vyproštěním Turky obležené pevnosti Nová Orsova na Dunaji. Při pochodu ke svému cíli narazil na velké osmanské uskupení u vesnice Kornea, kde jim uštědřil drtivou porážku. Turci se následně stáhli za Dunaj a ukončili i obléhání Nové Orsovy. Königsegg měl nyní příležitost pokračovat v postupu, ale protože se obával, že se štěstí obrátí proti němu, stáhl se.³⁴ I když

²⁷ AKSAN, Virginia H. *Ottoman Wars 1700-1870: An Empire Besieged*, s.111.

²⁸ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 78-79.

²⁹ WHEATCROFT, Andrew. *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe*, s. 239.

³⁰ ROIDER, Karl A. *Reluctant Ally: Austrias Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, s. 113-114.

³¹ AKSAN, Virginia H. *Ottoman Wars 1700-1870: An Empire Besieged*, s.110.

³² ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 79-80.

³³ WURZBACH, Constantin. *12 Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich - Zwölfter Teil - Klacel - Korzistka*, s. 229-231.

³⁴ GÜNGÖRÜRLER, Selim. *The Repercussions of the Austro-Russian-Turkish War (1736-1739) on the Diplomacy and the International Status of the Ottoman Empire*, s. 123.

dokázal zvítězit nad Osmany i podruhé, ani to ho nepřesvědčilo a po zbytek svého působení se vyhýbal kontaktu s nepřítelem. Ten mu však později dělal menší starosti, neboť rakouské síly se pohybovaly ve vlhkém, bažinatém okolí Dunaje, a tak v rakouských řadách vypukly epidemie.³⁵

Protože vítězství bylo stále v nedohlednu a rakouská říše začala být válkou vyčerpána, Vídeň naplnula veškeré své snahy k dosažení míru. V březnu 1739 se do mírových rozhovorů vložila Francie a francouzský diplomat, markýz Louis de Villeneuve (*1675 - †1745), nabídl Karlu VI., že pokud Turkům vrátí Srbsko a Malé Valašsko, mír bude možný. Poté, co se k tomu připojil i ruský návrh na mír se statutem quo bez územních nároků, a poté, co byl odstaven velkovezír Jegen Mehmed, se zdálo, že Osmanská říše tyto podmínky přijme. Ale protože jednání nabírala na průtazích, bylo jasné, že válčit se bude ještě minimálně v létě.³⁶

Císař Karel VI. mezitím jmenoval nového velitele balkánského tažení, hraběte Jiřího Oliviera z Wallis,³⁷ který se napřed zdál jako ideální velitel se čtyřiceti lety zkušeností. Ukázalo se ale, že v sobě spíše kombinuje špatné vlastnosti svých dvou předchůdců. Jako Seckendorf odmítl zásahy do operací svých jednotek, ale jeho vlastní plán se soustředil primárně na obranu Bělehradu, který byl nyní na dosah osmanských sil, a proto rozmístil svoje vojsko okolo tohoto města. Turci se mezitím skutečně připravovali pro postup na Bělehrad. Wallis se střetl s osmanským vojskem v bitvě u Grocky,³⁸ kde s jízdou bez podpory pěchoty zaútočil na osmanské uskupení a byl za velkých ztrát odražen a donucen k ústupu. Když se poté dozvěděl, že se Osmané seskupují na druhém břehu Dunaje, aby narušili rakouské zásobování, tak se tam se svými jednotkami přebrodil. Tím ale nejen vyčerpал své muže, ale ještě své jednotky učinil prakticky nepoužitelnými k obraně Bělehradu před dalším tureckým postupem, který tam mířil z jiného směru.³⁹

Vídeň však předpokládala, že by se Wallis mohl dostat do situace, kdy by musel kapitulovat a předat Bělehrad Turkům, a tak mu tato pravomoc byla odebrána a svěřena polnímu zbrojmistrovi Vilému von Neippergovi, který měl svolení ji použít, pokud by se situace stala opravdu neudržitelnou. Zatímco však Neipperg vykonával inspekci rakouských jednotek v oblasti, donesla se mu zpráva o bitvě u Grocky a on musel se svým sborem posílit Wallisovy

³⁵ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 81-82.

³⁶ Tamtéž, s. 83.

³⁷ GÜNGÖRÜRLER, Selim. *The Repercussions of the Austro-Russian-Turkish War (1736-1739) on the Diplomacy and the International Status of the Ottoman Empire*, s. 123.

³⁸ WHEATCROFT, Andrew. *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe*, 240-241.

³⁹ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 83-85.

jednotky. Protože se mu však donesla zpráva o tureckém postupu na Bělehrad, kterému nebyli schopni zabránit, a protože ho Wallis neinformoval o tom, že v Bělehradu je početná posádka, nabyl Neipperg přesvědčení, že situace je neudržitelná, a tak se vydal do osmanského ležení, kde s velkovezírem vyjednal podmínky kapitulace a vyklizení a předání Bělehradu, Malého Valašska a Srbska do osmanských rukou.⁴⁰ Protože se tohoto jednání zúčastnil i francouzský vyslanec, Wallis musel souhlasit, neboť by to znamenalo i roztržku s nedávno usmířenou Francií. Když se o výsledku jednání dozvěděli ve Vídni, bylo už pozdě, neboť osmanské síly již mezitím Bělehrad obsadily.⁴¹

Protože se jednalo pro Rakousko o katastrofu, museli být označeni viníci.⁴² Kromě Wallise a Neipperga nesli vinu i Seckendorff a Königsegg, kteří byli pro špatné velení během tažení vyšetřováni už v roce 1738. Zatímco byl však Königsegg ještě před smrtí císaře Karla VI. zbaven veškerého obvinění,⁴³ Seckendorff se naproti tomu dočkal uvržení do domácího vězení a též i obvinění z toho, že kradl armádní proviant, aby ho pak mohl prodávat pro svůj vlastní zisk.⁴⁴ Toto obvinění se však nakonec ukázalo jako nepodložené. Seckendorff byl propuštěn, až když mu po smrti Karla VI. nová císařovna Marie Terezie (*1717 - †1780) udělila milost⁴⁵ a současně zastavila veškerá vyšetřování týkající se velitelů balkánského tažení,⁴⁶ neboť potřebovala zkušené důstojníky kvůli válce o rakouské dědictví, která vypukla roku 1740.⁴⁷

2.2 Hlavní aktéři

2.2.1 Jiří Olivier Walsh, hrabě z Wallisu

Jiří Olivier Walsh, hrabě z Wallisu (*8. února 1673 Vídeň – †19. prosince 1744 tamtéž),⁴⁸ též Svobodný pán von Carrighmain, byl rakouský vojevůdce irského původu. Pocházel z irského vojenského rodu Walshů. Jeho pradědeček Richard Walsh z Karighmain se v roce 1632 zúčastnil bitvy u Lützenu na straně Rakouska a utrpěl zranění, na nějž nedlouho

⁴⁰ PARVEV, Ivan. *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade, 1683-1739*, s. 234-236.

⁴¹ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 85-86; WHEATCROFT, Andrew. *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe*, s. 242

⁴² PARVEV, Ivan. *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade, 1683-1739*, s. 238.

⁴³ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 88.

⁴⁴ WHEATCROFT, Andrew. *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe*, s. 239.

⁴⁵ ROIDER, Karl A. *Reluctant Ally: Austrias Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, s. 114-115.

⁴⁶ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 88-89.

⁴⁷ SOMMERRGGER, Karl: *Neipperg, Wilhelm Reinhard Graf*. In: *Allgemeine Deutsche Biographie (ADB)*, s. 610-612.

⁴⁸ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 27. díl, Vůz-Žyžkowski*, s. 132; WURZBACH, Constantin. *52 Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich - Zweiundfünfzigster Teil - Vrcevic - Wallner*, s. 261-265.

poté zemřel.⁴⁹ Jeho syn a Jiřího děd se poté vrátil do Irska, ale jeho syn a Jiřího otec, Jiří Arnošt Wallis (poněmčená varianta jména Walsh, †1689), se po vzoru svého dědečka dal do služeb rakouského císaře a v armádě to dotáhl na hodnost polního zbrojmistra,⁵⁰ druhou nejvyšší hodnost císařského vojska, avšak zahynul během devítileté války při obléhání Mohuče.⁵¹ Hlavní část rodového panství Wallisů se nacházela v Kladsku (dnešním Polsku), přičemž vlastnili další pozemky a statky v Čechách.⁵²

Jiří Olivier se po smrti otce roku 1689 připojil k císařskému dvoru ve Vídni jako páže, poté se po vzoru svých předků přidal k armádě a v devadesátých letech 17. století při bojích v Uhrách nasbíral své první vojenské zkušenosti. Roku 1706 byl společně se svými bratry povýšen do hraběcího stavu, čímž stoupl jeho společenský status. Mezi roky 1700-1716 stál v čele pluku na Sicílii a v Neapolsku. Zúčastnil se také bojů v Lombardii (1705-1707), na Apeninském poloostrově, ve Španělsku (oboje roku 1713) a na Balkánském poloostrově. Tam sloužil pod velením Evžena Savojského. Roku 1716 se zúčastnil bitev u Petrovaradína a Temešváru a roku 1717 i obléhání Bělehradu. Poté se přesunul zpět na Apeninský poloostrov, kde se zapojil do bojů, a roku 1719 se rakouským jednotkám pod jeho velením podařilo dobýt sicilské přístavní město a pevnost Messina, kde až do roku 1730 sloužil jako její guvernér.⁵³ I po vypršení mandátu tam zůstal, ale roku 1738 byl povolán do Uher, aby po hraběti Lotharu Königseggovi převzal velení nad rakouským tažením proti Turkům. Ačkoliv měl Wallis už více než čtyřicet let zkušeností a byl považován za schopného generála, následné události ukázaly, že nebyl tak dobrým velitelem. Rakouská armáda pod jeho vedením utrpěla v roce 1739 porážku v bitvě u Grocky a jako důsledek tohoto neúspěchu přišel Wallis o část svých pravomocí, konkrétně o autorizaci vyjednat s nepřítelem o míru, která přešla na jeho podřízeného, generála Neipperga.⁵⁴ Poté, co Neipperg uzavřel 1. září pro Rakousko silně nevýhodnou mírovou smlouvu,⁵⁵ která zahrnovala postoupení celého Srbska, Malého Valašska a Bělehradu Turkům, Wallisovi nezbylo nic jiného než s ní souhlasit a stáhnout se.⁵⁶

Za toto těžké selhání jej císař nechal zatknout a Wallis společně s Neippergem následně stanuli před vojenským soudem, kde byl obviněn ze čtyřiceti devíti přečinů, které vedly

⁴⁹ BAROCH, Miroslav. *Hrabata Wallisové*, s. 199.

⁵⁰ BAROCH, Miroslav. *Hrabata Wallisové*, s. 201.

⁵¹ ŘEZÁČOVÁ, Monika. *Jiří Olivier Wallis v síti rodinných vztahů*, s. 17-18.

⁵² Tamtéž, s. 20-21.

⁵³ BAROCH, Miroslav. *Hrabata Wallisové*, s. 193-226.

⁵⁴ ROIDER, Karl A. *Reluctant Ally: Austrias Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, s. 162.

⁵⁵ Tamtéž, s. 163-171.

⁵⁶ ŘEZÁČOVÁ, Monika. *Jiří Olivier Wallis v síti rodinných vztahů*, s. 18-19.

k rakouské porážce. I přesto, že nebyl formálně odsouzen, byl Wallis 22. února 1740 poslán do vězení v brněnské pevnosti Špilberk. Zde se mu dostalo vřelého přijetí a dobrého zacházení i nad rámec jeho postavení, neboť velitel pevnosti Jan Vilém ze Zinzendorfu (*1697 - †1776) si ho prý osobně vážil. Ve věznici však nepobyl dlouho, neboť císař Karel VI. 20. října 1740 zemřel a jeho nástupkyně, císařovna Marie Terezie, mu 6. listopadu 1740 udělila plnou milost a zastavila soudní řízení proti jeho osobě.⁵⁷

Hrabě Jiří Olivier z Wallis se během svého života oženil celkem dvakrát. Poprvé 30. dubna 1714 s hraběnkou Marií Antoníí Götzenovou ze Scharfenecku (†1743). Dochovala se značná korespondence mezi nimi, hlavně z doby, kdy Jiří Olivier bojoval na Balkáně, a pak následně z doby jeho procesu a uvěznění. Z dopisů je zřejmé, že jeho manželka to nesla těžce. Manželství jim vydrželo do roku 1743, kdy Marie Antonie zemřela, nicméně zůstalo bezdětné. Půl roku po její smrti si vzal Marii Terezii Kinskou (*1721-†1753), která mu na sklonku jeho života porodila dvě děti, syna Štěpána Oliviera (*1744-†1833) a dceru Maximiliánu (*1744-†1776).⁵⁸ Poslední roky svého života strávil Jiří Olivier z Wallis na svých panstvích, hlavně na zámku v Kolečovicích.⁵⁹ Byl také jako vysloužilý polní maršál pravidelně zván do Vídně na různé vojenské porady a konference a v rakouském hlavním městě taky nakonec i 19. prosince 1744 zemřel.⁶⁰

2.2.2 Vilém Reinhard, hrabě z Neippergu

Vilém Reinhard, hrabě z Neippergu (*27. května 1684 Schwaigern, Bádensko-Württembersko – †26. května 1774 Vídeň)⁶¹ byl rakouský vojevůdce pocházející ze švábského protestantského rodu pánů z Neippergu.⁶² Vilém Reinhard se narodil jako syn polního maršála Eberharda z Neippergu (*1656-†1725). Většinu mládí prožil ve Stuttgartu a roku 1702 se po vzoru svého otce dal ve Vídni do císařských služeb a vstoupil do vojska. Roku 1709 působil jako podplukovník v pluku patřícím jeho otci a již o šest let později byl povýšen na plukovníka. Bojoval pod velením Evžena Savojského během jeho tažení proti Turkům a vyznamenal se v bitvě u Temešváru a následně během obléhání Bělehradu. V této době rovněž

⁵⁷ ŘEZÁČOVÁ, Monika. *Jiří Olivier Wallis v síti rodinných vztahů*, s. 19-20.

⁵⁸ BAROCH, Miroslav, *Hrabata Wallisové*, s. 204.

⁵⁹ Tamtéž, s. 203.

⁶⁰ ŘEZÁČOVÁ, Monika. *Jiří Olivier Wallis v síti rodinných vztahů*, s. 20.

⁶¹ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 18. díl, Navary – Oživnutí*, s. 43; WURZBACH, Constantin. *20 Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich - Zwanzigster Teil - Nabelak-Odelga*, s. 159-161.

⁶² REGELE, Oskar (1954). *Die Schuld des Grafen Reinhard Wilhelm von Neipperg am Belgrader Frieden 1739 und an der Niederlage bei Mollwitz 1741*. MÖStA. 7: 373–398. s. 374 a 390. - s. 373

konvertoval ke katolicismu. V roce 1717 mu otec přenechal faktické velení pluku a po Vilémově povýšení na generálmajora v roce 1723 jej roku 1724 na něj i převedl. V té době mu byla svěřena i role vychovatele vévody Františka Štěpána Lotrinského (*1708 - †1765), pozdějšího císaře Františka I. a manžela Marie Terezie.⁶³

Po smrti svého otce trvale přesídlil do Vídně a roku 1726 byl povýšen do říšského hraběcího stavu. V témže roce se oženil s hraběnkou Marií Františkou z Khevenhüllera (*1702-†1776) a z manželství vzešli tři potomci: Johanka Juliana (*1726 – †1758), Leopold Jan Nepomuk (*1728 – † 1792) a Marie Vilemína (*1738– † 1775).⁶⁴

V roce 1730 byl Vilém Reinhard jmenován guvernérem Lucemburska a po povýšení na polního podmaršálka v roce 1733 se zúčastnil bojů na Apeninském poloostrově proti Španělům, kde se mu podařilo osvobodit obléhané město Mirandola. Roku 1735 byl povýšen na polního zbrojmistra a k tomu byl i jmenován guvernérem Temešváru.⁶⁵

Roku 1737 se v rámci spojenectví s Ruskem zapojil do rakouského tažení proti Turkům. Byl dvorskou válečnou radou považován za spolehlivějšího než jeho nadřízený polní maršál Wallis a to byl důvod, společně s jeho zkušenostmi s vyjednáváním s Turky, proč mu byla svěřena pravomoc uzavřít mír s nepřitelem, pokud by se situace stala neudržitelnou. Ve zmatečné situaci, kdy mu Wallis například neposkytl informace o dobrém stavu bělehradské posádky a veškerém pohybu rakouských jednotek,⁶⁶ nabyl Neipperg dojmu, že Turci mají rozhodující převahu, a tak 18. srpna dorazil do osmanského ležení a 1. září vyjednal a podepsal bez svolení Vídně mírovou smlouvu, na jejímž základě Rakušané vyklidí své pozice a předají Osmanům Bělehrad, Srbsko a Malé Valašsko.⁶⁷ Rakouské síly se poté z určených území stáhly.⁶⁸

Po návratu do Vídně byl zatčen a spolu s Wallisem postaven před vojenský soud, kde byl obviněn z celkem jednatřiceti přečinů, které se týkaly hlavně jeho chybného úsudku a neschváleného vyjednávání. Podobně jako Wallis byl i Neipperg bez formálního odsouzení internován, a to nejdřív v Raabu na severu Rakouska a poté v pevnosti Glatz (dnešní Kłodzko v Polsku). Roku 1740 byl spolu s Wallisem omilostněn císařovnou Marií Terezií a veškeré

⁶³ SOMMERRGGER, Karl: *Neipperg, Wilhelm Reinhard Graf*. In: *Allgemeine Deutsche Biographie* (ADB), s. 610–612.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ ROIDER, Karl A. *Reluctant Ally: Austrias Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, s. 170.

⁶⁷ REGELE, Oskar (1954). *Die Schuld des Grafen Reinhard Wilhelm von Neipperg am Belgrader Frieden 1739 und an der Niederlage bei Mollwitz 1741*, s. 374 a 390.

⁶⁸ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 85-86.

stíhání bylo zastaveno. Neipperg se poté zúčastnil války o rakouské dědictví. Nejprve mu byla svěřena role velitele ve Slezsku, kde byl 10. dubna 1741 poražen v bitvě u Molvic. I přes tento neúspěch byl povýšen do hodnosti polního maršála a zúčastnil se bitvy u bavorského Dettingenu v roce 1743, kde stanuly spojené síly Rakouska, Hannoverska a Velké Británie proti Francii. Tato bitva skončila triumfem spojenců. Poté byl převelen do Vídně, kde vykonával hlavně administrativní funkce, a roku 1753 se stal velitelem armádního sboru umístěného okolo hlavního města a byl vyznamenán Řádem zlatého rouna. V roce 1755 se Neipperg stal zástupcem předsedy dvorní válečné rady a roku 1762 byl jmenován velícím důstojníkem v celém rakouském arcivévodství a vojenským velitelem města Vídeň.⁶⁹

Hrabě Vilém Reinhard z Neippergu zemřel v květnu 1774 a byl pohřben v rodinné kryptě manželčina rodu Khevenhüller v bazilice Panny Marie Skotské ve Vídni.⁷⁰

⁶⁹ SOMMERRGGER, Karl: *Neipperg, Wilhelm Reinhard Graf*. In: *Allgemeine Deutsche Biographie* (ADB), s. 159-161.

⁷⁰ Tamtéž.

3. Historie Wiener Zeitung (Wienerisches Diarium), The London Gazette a tištěných médií v raném novověku

3.1 Historie zpravodajských médií a jejich případné využívání k agitaci v raném novověku

Počátky fenoménu utváření a manipulace veřejného mínění pomocí novin a různých letáků, ať už psaných či tisknutých, lze datovat až do 15. století, kdy byl vynalezen Gutenbergův knihtisk, jenž umožnil masové rozšíření knih a vzdělanosti.⁷¹ Jedním z důsledků tohoto vynálezu byl i emancipační efekt ve věcech náboženských: církvev například ztratila svůj dosavadní monopol na psaní a šíření bible, a tedy i kontrolu nad jejím výkladem, neboť gramotní věřící si mohli ověřovat ve vytištěném *Písmu svatém* správnost kázání v kostelech.⁷² Došlo tedy nejen k disputaci dosavadních náboženských a od nich odvozených myšlenkových směrů, ale i vzniku a šíření nových (například luteránství a renesance). Kromě šíření knih došlo i k rozvoji prvního zpravodajství, když koncem 15. století došlo ke vzniku letáků⁷³ a prvních novin.⁷⁴ V této kapitole si představíme nejen jedny z nejdůležitějších informačních prostředků raného novověku, ale i jak mohly být využity k manipulování a utváření veřejného mínění.⁷⁵

3.1.1 Psané noviny

Noviny⁷⁶, i přes rozvoj knihtisku, byly zpočátku rukopisně psané a množené texty, které byly šířeny hlavně mezi vybranými skupinami lidí.⁷⁷ Hovoříme tedy o takzvaných **psaných novinách**.⁷⁸ Jejich hlavní náplní byly politické, ekonomické či nábožensko-politické zprávy.⁷⁹ Jejich cílovými čtenáři byly hlavně aristokraté, obchodníci, úředníci a vysoce postavení duchovní.⁸⁰ Jako příklad takovýchto psaných novin lze například uvést takzvané *Fuggerovské noviny*⁸¹, které byly vydávány v letech 1568-1605 bankéřským rodem Fuggerů. Toto médium jim a jejich obchodním partnerům sloužilo primárně jako sběr ověřených informací důležitých

⁷¹ VERNER, Pavel. *Historie mediální komunikace*, s.10.

⁷² VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií*, s. 30.

⁷³ Tamtéž, s. 38.

⁷⁴ ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století)*, s. 94.

⁷⁵ KOPECKÝ, Ladislav. *Public relations: dějiny-teorie-praxe. Žurnalistika a komunikace*, s. 41.

⁷⁶ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 5. N-Q*, s. 232.

⁷⁷ VERNER, Pavel. *Historie mediální komunikace*, s.10.

⁷⁸ ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století)*, s. 7 a 22.

⁷⁹ VERNER, Pavel. *Historie mediální komunikace*, s.10.

⁸⁰ ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století)*, s. 21 a 98-99.

⁸¹ Informace dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/publishing/The-first-newspapers>

pro jejich podnikání.⁸² Z českého prostředí lze doložit například *Jindřichohradecké noviny*, jejichž recipientem byl například rod Rožmberků⁸³ a které jsou také považovány za nejenom jedny z nejstarších česky psaných novin, ale i za jedny z vůbec nejstarších psaných novin vůbec, neboť jejich nejstarší dochované vydání se datuje do roku 1495.⁸⁴

Psané noviny zažily svůj vrchol v polovině 16. století a nezanikly ani poté, co se knihtisk definitivně prosadil jako primární reprodukční prostředek. To bylo způsobeno například tím, že byly využívány hlavně v disidentských kruzích, například konfesijních. Mohly být vyhotoveny v zahraničí, propašovány do země a poté následně šířeny bez potřeby knihtisku, čímž zároveň i unikly cenzuře. Především v absolutistické Francii v 17. a 18. století docházelo k šíření psaných novin a někdy si informace z takto ilegálně šířených písemností našly cestu i do oficiálně povolených tištěných novin. Vzhledem k nezákonnému způsobu šíření a exkluzivitě v nich obsažených informací se jednalo o limitované tisky a pokud byly i na prodej, kvůli vysokým nákladům byly určeny především společenské elitě (která si je ostatně jako jediná i mohla dovolit-pozn. autora). Rovněž zpravidla nevycházely periodicky.⁸⁵

3.1.2 Letáky

Letáky⁸⁶ představovaly jedno z prvních masově rozšířených tištěných médií, které se objevilo už koncem 15. století.⁸⁷ Jejich vznik byl dán tím, že tiskaři, kteří se původně zaměřovali čistě na knižní výrobu, si začali uvědomovat velký ekonomický potenciál nízkonákladové tiskařské produkce a i zisky, které by z této výnosné činnosti vzešly. Letáky byly jednolistové tisky, na kterých byla uvedena pouze jedna zpráva psaná v národním jazyce a byla doprovázená většinou obrázkem, neboť tiskaři a autoři zpravidla cílili na co nejširší okruh čtenářů. Na jejich tvorbě se tedy ve velkém podíleli i kreslíři a mědirytcí či dřevorytci, kteří se starali o grafickou stránku letáků. Později v 16. století vznikly i **letákové noviny**⁸⁸, které publikovaly několik zpráv. Letáky lze rozdělit na dva základní druhy – letáky **zpravodajské** a **publicistické**.⁸⁹

⁸² VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií. Žurnalistika a komunikace*, s. 28.

⁸³ ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století)*, s. 81.

⁸⁴ Tamtéž, s. 94.

⁸⁵ VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií. Žurnalistika a komunikace*, s. 28.

⁸⁶ *Ottův slovník naučný Nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Díl 3., Svazek 2, [Konkurs-Majo]*, s.1163.

⁸⁷ VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií. Žurnalistika a komunikace*, s. 38.

⁸⁸ ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století)*, s. 56.

⁸⁹ Informace dostupné z: <https://www.britannica.com/art/pamphlet>

Zpravodajské⁹⁰ měly především informační funkci. Obsah letáků se obvykle věnoval různým významným událostem, nejčastěji politickým či vojenským, ovšem obvykle pouze povrchně bez vysvětlení kontextu. Hlavní publikační náplní letáků byly i senzační zprávy, například astronomické výjevy vykládané jako božská znamení nebo zprávy o požárech, povodních či násilných trestných činech. Letáky někdy referovaly i o narození deformovaných jedinců.⁹¹ Vzhledem k jejich obsahu, který většinou neměl nijak exkluzivní, a tedy ani závažný charakter, nebyly letáky nějak přísně potírány cenzurou. Bylo jim spíše vyčítáno, že rozptylují lidi od práce. Jak již bylo zmíněno, toto tištěné médium vzniklo především jako účelový zdroj zisku pro tiskaře, který v sobě zpravidla slučoval i funkci nakladatele a autora obsahu. Zdrojem informací byly obvykle různí korespondenti. Výrobou letáků se zabývala většina tiskařů jako primárním zdrojem své obživy, někteří významní tiskaři, zvláště ti, kteří si pohybovali v intelektuálních kruzích, však na tuto činnost nahlíželi jako na podřadnou. Distribuce probíhala veřejnou formou. Bylo možné si je opatřit jak přímo v tiskařské dílně, tak i na jarmarcích, v hospodách či na městské ulici. Na tuto metodu později navázaly tištěné noviny. Většinou si je kupovali řemeslníci, drobní obchodníci, nižší klérus, učitelé a úředníci.⁹² Zpravodajské letáky, jejichž vrchol nastal v 16. století, tedy nejen svou formou a obsahem, ale i způsobem distribuce předznamenal pozdější vývoj tištěných novin.

Publicistické letáky⁹³ naproti tomu měly značně agitační charakter, často se značně polemickou a agresivní rétorikou. Jejich účelem bylo ovlivňovat názory cílového publika. Tyto tiskoviny, někdy označované i jako pamflety,⁹⁴ traktáty či polemické spisy, se poprvé objevily počátkem 16. století v německých zemích v souvislosti s reformační činností Martina Luthera (*1483– †1546) a později Jana Kalvína (*1509– †1564), přičemž byly využívány jako jeden z prostředků propagace nových náboženských směrů.⁹⁵

Na rozdíl od zpravodajských letáků měly pamflety obvykle podobu spíše několikastránkových letákových novin, aby jejich poselství mohlo být dostatečně vysvětleno.⁹⁶ Stejně jako u zpravodajských letáků byl text doprovázen i obrázkem, který u těchto tiskovin sloužil hlavně k hanobení těch, proti kterým byly letáky namířeny. Autory jejich obsahu byli

⁹⁰ Informace dostupné z: <https://www.britannica.com/art/pamphlet>

⁹¹ VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií. Žurnalistika a komunikace*, s. 40-41.

⁹² Tamtéž, s. 39.

⁹³ ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století)*, s. 235.

⁹⁴ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 19. díl, P – Pohoř*, s. 129.

⁹⁵ Informace dostupné z: <https://www.britannica.com/art/pamphlet>

⁹⁶ VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií. Žurnalistika a komunikace*, s. 41.

obvykle sami reformátoři. Například Martin Luther sepsal celkem šest set pamfletů⁹⁷, z nichž nejznámější jsou *An den christlichen Adel deutscher Nation (Křesťanské šlechtě německého národa)* a *Von der Freiheit eines Christenmenschen (O křesťanské svobodě)*, které oba byly vydány roku 1520 a dočkaly se značného rozšíření napříč německou společností.⁹⁸

Výroba pamfletů probíhala ve městech, které sympatizovaly s reformačním hnutím, a byly obvykle tištěny ve vysokých nákladech. To bylo způsobeno potřebou jejich co největší distribuce mezi čtenáři, než by byly cenzurovány vládní mocí. Reformační pamflety cílily především na gramotné měšťany, ale dokázaly se rozšířit i mezi ty vrstvy obyvatelstva, které číst a psát neuměly. To bylo umožněno právě díky gramotným sympatizantům, kteří orálně šířili reformační myšlenky.

Reformační letáky se šířily i v jiných částech Evropy, například ve Francii, kde sloužily hlavně pro propagaci myšlenek Jana Kalvína, které si zde našly mnoho příznivců, pro které se vžil název hugenoti. V Anglii se však tento typ tiskoviny nerozšířil téměř vůbec, neboť tamní reformace byla zahájena z popudu státu, nikoli skrze mobilizování obyvatelstva. Poté, co se v některých evropských státech stala reformace, ať už luteránská či kalvinistická, novou nábožensko-politickou normou, ztratilo vydávání těchto tiskovin na významu.⁹⁹ Pamflety našly po konci Tridentského koncilu využití i na katolické straně, která se jejich prostřednictvím snažila hanobit reformační hnutí, avšak jejich účinek byl limitován jednak jejich zpožděným rozvojem, tak i tím, že na rozdíl od těch reformačních se v nich déle užívala latina.

Jak již bylo zmíněno, publicistické letáky se vyznačovaly užitím agresivní rétoriky, která byla ještě podpořena schématickým viděním světa. To mělo za úkol zveličovat vlastní stranu, zatímco názory jejich oponentů byly označovány jako něco ďábelského. V protestantských pamfletech tedy můžeme najít vyobrazení papeže jako antikrista, zatímco v těch katolických byl Martin Luther jako zplozenec ďábla.¹⁰⁰

Počátkem 17. století již náboženství nehrálo takovou významnou úlohu jako dříve. Do popředí se čím dál tím více dostávala společenská a politická témata.¹⁰¹ Například ve Francii se hojně šířily letáky, které podporovaly či napadaly francouzské politické představitele,

⁹⁷ Informace dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Martin-Luther>

⁹⁸ VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií. Žurnalistika a komunikace*, s. 42.

⁹⁹ Tamtéž, s. 42-43.

¹⁰⁰ VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií. Žurnalistika a komunikace*, s. 43.

¹⁰¹ KOPECKÝ, Ladislav. *Public relations: dějiny-teorie-praxe. Žurnalistika a komunikace*, s. 41

jmenovitě například tehdejšího prvního ministra kardinála Armanda de Richelieu.¹⁰² Na to později navázali i účastníci frondy, povstání proti tehdy se upevňující absolutistické monarchii, kteří také vydali ohromné množství pamfletů.¹⁰³

Podobná situace panovala i v tehdeším Nizozemsku, kde probíhala válka za nezávislost na Španělském království a uznání kalvinismu. Počet pamfletů vydaných povstalcí byl kolem pěti tisíc. V Anglii 1. poloviny 17. století také došlo ke krizi, která byla vyvolána kombinací politických a náboženských sporů. Především se jednalo o spory krále Karla I. a anglického parlamentu. Do tohoto sporu se ještě zapojili angličtí kalvinisté zvaní puritáni, kteří kromě jiných věcí kritizovali i opulentnost královského dvora. Pamflety vymezující se proti panovníkovi se objevily již před začátkem revoluce roku 1640, ale po jejím vypuknutí se jejich počet v následujících dvou letech enormně navýšil.

V 18. století se publicistické letáky již soustředily hlavně na politické záležitosti. Své využití coby agitační prostředek pro zmobilizování obyvatel našly například během americké války za nezávislost,¹⁰⁴ kdy byl například roku 1776 Thomasem Painem (*1737– †1809) na podporu revoluce vydán pamflet *Common Sense (Zdravý rozum)*. Rovněž byly letáky využity i během Velké francouzské revoluce,¹⁰⁵ kdy například duchovní Emmanuel Joseph Sieyès (*1748– †1836) vydal *Qu'est-ce que le tiers etat? (Co je třetí stav?)*. Oba tyto pamflety se staly revolučními manifesty a dočkaly se značné distribuce.

3.1.3 Tištěné noviny

Tištěné noviny, které už vycházely pravidelně,¹⁰⁶ se poprvé objevily na počátku 17. století ve Svaté říši římské národa německého.¹⁰⁷ Jejich vznik a rozšíření byly podmíněny jak rozvojem dopravy a pošty, tak i potřebou znát aktuální informace, které byly důležité pro obchod a politiku. Svou roli, kromě faktu, že právě zde byl vynalezen knihtisk, sehrály i další faktory, jako například politická a konfesijně náboženská různorodost jednotlivých německých států a také, že se německé země nacházely na pomyslné křižovatce Evropy.¹⁰⁸

¹⁰² Informace dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Armand-Jean-du-Plessis-cardinal-et-duc-de-Richelieu/Later-years-in-the-church>

¹⁰³ VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií. Žurnalistika a komunikace*, s. 44.

¹⁰⁴ Informace dostupné z: <https://www.britannica.com/art/pamphlet>

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 5. N-Q*, s. 232.

¹⁰⁷ Informace dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/publishing/The-first-newspapers>

¹⁰⁸ VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií. Žurnalistika a komunikace*, s. 47.

Za předchůdce tohoto druhu novin platí raně periodická tištěná média jako německé *messrelation*, které vycházely u příležitosti konání významných městských trhů, tedy jednou, nanejvýš dvakrát ročně. Protože jejich periodicita byla vcelku nízká, informace v nich publikované nebyly vždy aktuální. *Messrelation* byly zpravodajské přehledy, jejichž obsah by se dal popsat jako kronikářský záznam, který informoval o důležitých událostech především politického a vojenského druhu. V tomto médiu byl kladen důraz na nezaujatou věcnost a střízlivost. Jejich výrobou se zabývali přední tiskaři a autoři obsahu byli často anonymní, přičemž cílovým publikem byli zpravidla šlechtici, měšťané a návštěvníci trhů. První *messrelation* vyšly roku 1583 v Kolíně nad Rýnem a jejich autorem byl Michael von Aitzing. Toto médium se zaniklo v 17. století kvůli vzestupu novinových týdeníků.¹⁰⁹

Koncem 16. století byl zaznamenán pokrok v periodicitě tištěných médií ve formě měsíčníku *Annus Christi*, zvaném taky *Rorschacher Monatsschrift*. Tyto noviny se objevily počátkem roku 1597 ve švýcarském městě Rorschach, přičemž se dochovalo všech dvanáct vydání. Absence dalších exemplářů naznačuje, že jejich vydávání ještě ten samý rok skončilo. Jejich vydavatelem byl Samuel Dilbaum (*1530– †1618) a o výrobu se staral tiskař Leonhard Straub (*1550– †1607). Obsah měsíčníku se soustředil na důležité aktuální politické a vojenské události. Některé zprávy však informovaly i o záležitostech společenských, obchodních, a dokonce i senzačních. Noviny rovněž u politických zpráv obsahovaly i doplňující komentáře.¹¹⁰

Jedny z prvních plnohodnotných dochovaných novin jsou týdeníky *Aviso, Relation oder Zeitung*, který vydával Julius Adolph von Söhne (†1616) ve Wolfenbüttelu,¹¹¹ a *Relation: Aller Fürnemmen und gedenckwürdigen Historien*, který vydával Johann Carolus (*1575– †1634) ve Štrasburku.¹¹² Obě média se datují do roku 1609. Následně docházelo k zakládání a rozmachu dalších listů, například hamburské noviny *Nordischer Mercurius*,¹¹³ založené roku 1665 Georgem Greflingerem (†1677), které prosluly několika inovacemi, jako například rubriky věnované konkrétním zemím a doprovodné komentáře vysvětlující pozadí událostí, o kterých zprávy referovaly. Součástí obsahu byly i předpovědi počasí a lokální zprávy. *Mercurius* kromě své zpravodajské části měl i sekci, kde vycházely povídky a poezie, tedy plnil i zábavnou funkci.¹¹⁴ Dalším významným titulem byl berlínský list *Berlinische Nachrichten von Staats-*

¹⁰⁹ VEČEŘA, Pavel. Úvod do dějin tištěných médií. *Žurnalistika a komunikace*, s. 45-46.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 46-47.

¹¹¹ VERNER, Pavel. *Historie mediální komunikace*, s. 13; ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století)*, s. 32.

¹¹² VERNER, Pavel. *Historie mediální komunikace*, s. 13.

¹¹³ VEČEŘA, Pavel. Úvod do dějin tištěných médií. *Žurnalistika a komunikace*, s. 47.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 59.

und gelehrten Sachen, založený roku 1740 Ambrosiem Haudem (*1690– †1748), důvěrníkem pruského krále Fridricha II. (*1712– †1786). Díky těmto vazbám měly tyto noviny přístup k exkluzivním informacím ze dvora, což vedlo k jejich vzestupu. Fridrich tento list rovněž příležitostně využíval k mediální manipulaci, neboť si uvědomoval vliv tištěných médií.¹¹⁵

Další zemí, na jejíž území se rozmohlo vydávání novin, byla Anglie, kde to bylo umožněno politickými změnami v důsledku takzvané Slavné revoluce roku 1688¹¹⁶. Rovněž došlo k založení a rozvoji stranického tisku, tedy médií, která byla řízena politickými stranami Toryů a Whigů v anglickém parlamentu a která propagovala jejich politiku.¹¹⁷ Jako příklad takových novin lze zmínit whogovský list *The Flying Post* a toryovský *The Account*, které byly oba založeny roku 1694. Pro tyto noviny a později i časopisy bylo příznačné využívání ironických esejí a pamfletů.¹¹⁸ Jako další příklad významných anglických novin lze zmínit *The London Gazette*, které byly založeny roku 1665 Henrym Muddimanem. Po roce 1688 byl došlo k založení i dalších novin, jako například *The Daily Courant* roku 1702. Zajímavostí je, že k podobnému rozmachu došlo i anglických koloniích v Severní Americe, kde byly například v Bostonu roku 1704 založeny noviny *The Boston News-Letter*.¹¹⁹

Ve Francii byl ale podobný vzestup žurnalistiky limitován vlivem absolutistické politiky státu, kvůli čemuž noviny nemohly plnit roli otevřeného komentátora politického a společenského dění, ale namísto toho se buď zaměřovaly především na kulturní publicistiku, nebo se staly jedním z prostředků propagace oficiální státní politiky.¹²⁰ Toto byl třeba případ pařížských novin *La Gazette*, založené roku 1631 Theóphrastem Renaudotem (*1586– † 1653), které měly ve francouzské metropoli monopolní postavení.¹²¹ Tyto noviny fungovaly pod patronátem kardinála de Richelieu (*1585– †1642), který dohlížel na jejich obsah a také do nich i sám přispíval. Jedním z lidí, kteří na chod listu dohlíželi byl i Richelieuův pomocník, François-Joseph le Clerc du Tremblay (*1577– † 1638), známý také jako otec Josef.¹²²

Ve Vídni došlo k rozšíření tištěných novin už v průběhu 17. století, kdy byly ve městě vydávány například italsky psané *Il corriere ordinario*.¹²³ Na začátku 18. století k založení dvou významných titulů, *Wienerisches Diarium* a *Post-täglicher Mercurius*. Noviny *Mercurius*

¹¹⁵ VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií. Žurnalistika a komunikace*, s. 59.

¹¹⁶ Informace dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/publishing/Newspaper-publishing>

¹¹⁷ Tamtéž, s. 47.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 60-61.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 58.

¹²⁰ Tamtéž, s. 47-48.

¹²¹ Tamtéž, s. 58-59.

¹²² Informace dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Father-Joseph>

¹²³ VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií. Žurnalistika a komunikace*, s. 199.

založené roku 1703 Johannem Paulem Sedlmayerem, ale později podlely své konkurenci a noviny *Diarium*, později roku 1780 přejmenované na *Wiener Zeitung*¹²⁴, získaly v rakouské metropoli na dlouhou dobu výsadní postavení.¹²⁵ Nebyly však jediným vídeňským zpravodajem.

V českých zemích došlo k rozvoji tištěných novin především po konci třicetileté války. Roku 1658 byla například městu Praha udělena privilegia na vydávání novin, což později vedlo k založení německy psaných pražských novin *Ordinari Wöchentliche Postzeitungen*, které vycházely dvakrát týdně.¹²⁶ Skutečným milníkem pro české zpravodajství se však stal rok 1719, kdy byly tiskařem Františkem Karlem Rosenmüllerem (*1678 - †1727) založeny *Pražské poštovské noviny* nebo také *Český Postylion neboližto noviny české*. Jednalo se o první český psané tištěné noviny, které byly tvořeny po vzoru vídeňského *Diaria*. Tyto noviny kromě své obvyklé informační činnosti příležitostně sloužily i k ideologické podpoře českých zemí a českého jazyka. Objevovaly se zde například reminiscence na slávu země a oslavy českých světců a dalších významných osobností. *Postylion* tedy odrážel narůstající české vlastenecké tendence své doby. Roku 1723, při příležitosti korunovace Karla VI. českým králem bylo například pochvalně uvedeno, že král přednesl řeč v češtině.¹²⁷ Kromě *Poštovských novin* byly v Praze vydávány i německy psané *Prager Post-Zeitungen*, založené roku 1690 Karlem Ferdinandem Arnoltem z Dobroslavína († 1745).¹²⁸

3.2 Wiener Zeitung (Wienerisches Diarium)

Rakouské noviny *Wiener Zeitung*¹²⁹ (*Vídeňské noviny*) je týdeník, který byl založen roku 1703 jako *Wienerisches Diarium* (*Vídeňský deník*) a jehož první vydání vyšlo 8. srpna téhož roku.¹³⁰ Jedná se o jednu z nejstarších dodnes vydávaných novin na světě.¹³¹

Zakladatelem byl původně hesenský tiskař Johann Baptist Schönwetter (*1671– †1741), který koncem 17. století přišel do Vídně a roku 1699 požádal o privilegium, aby mohl vydávat noviny. Tato žádost byla 10. ledna 1702 schválena a spolu s tím dostal i privilegium na tištění

¹²⁴ KLEMENT, Rita. *Das Wiener Alltagsleben in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts im Spiegel des Wienerischen Diarium*, s. 39-52.

¹²⁵ VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií*. Žurnalistika a komunikace, s. 60.

¹²⁶ ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století)*, s. 201.

¹²⁷ Tamtéž, s. 227-229.

¹²⁸ Tamtéž, s. 227.

¹²⁹ *Informace dostupné z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=wzj&datum=1903&pos=17>*

¹³⁰ ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století)*, s. 224.

¹³¹ *Informace dostupné z: <https://www.wienerzeitung.at/h/wie-man-310-jahre-alt-wird>*

státních kalendářů. Došlo k založení redakce prvních vídeňských novin, která sídlila v domě „Zum Roten Igel“, přičemž Schönwetter se pochopitelně ujal vedení, zatímco redakční činnosti se ujal Hieronymus Gmainer (*1663– †1729), později považovaný za prvního redaktora ve Vídni. O překladatelské práci se staral Anton Hedlinger (životní data neznámá). První číslo novin obsahovalo celostránkové prohlášení, které čtenáře ujišťovalo o pravdivosti všech uvedených informací a naprosté objektivitě plátku. *Diarium* informovalo o domácích a zahraničních událostech, jako například probíhající války, nepokoje, ale i události na císařském dvoře.¹³²

Roku 1721 nastala změna ve vedení novin. Toho roku byla císařskou dvorskou komisí zavedena daň zvaná „Impost“, tedy poplatek za vydávání novin a kalendářů. Tuto daň, která v případě *Diaria* činila 3000 zlatých ročně, však Schönwetter vytrvale odmítal platit. Činil tak i navzdory varování, že pokud dotyčnou částku neuhradí, přijde o svá privilegia na vydávání novin a kalendářů, která budou následně vydražena. Nakonec mu byla skutečně odebrána a 18. prosince 1721 přešla na tiskaře Johanna Petera van Ghelena (*1673– †1754), který následně roku 1722 získal i kontrolu na *Diariem* od Schönwettera. Ten se následně věnoval už jenom tiskařině a zemřel o dvacet let později v chudých poměrech.¹³³

Pod Johannem Peterem van Ghelenem začala nová éra vídeňského periodika, které mezitím upevnilo svůj status nejvýznamnějších novin v monarchii s napojením na samotný dvůr. Jelikož jeho rodina už vlastnila italsky psané noviny *Coriere ordinario*, zavedl ve Vídni v podstatě monopol na vydávání novin. Došlo k novému uspořádání článků, kdy například zprávy ze zahraničí byly dávány na přední místo a čím dál více prostoru dostávaly placené inzeráty. Došlo i k personálním změnám, kdy například redaktor Hieronymus Gmainer byl povýšen na šéfredaktora. Když roku 1754 J. P. van Ghelen zemřel, přešlo jeho mediální impérium na jeho potomky a rod Ghelenů se jej držel až do poloviny 19. století.¹³⁴

Roku 1780 dostaly noviny svůj současný název *Wiener Zeitung* (*Vídeňské noviny*) a staly se, díky novému redaktorovi Conradu Dominiku Bartschovi (*1759 – † 1817), i navzdory cenzuře, šířitelem osvícených myšlenek. V roce 1789 byl v nich například uveřejněn překlad

¹³² Informace dostupné z: https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Wiener_Zeitung

¹³³ KLEMENT, Rita. *Das Wiener Alltagsleben in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts im Spiegel des Wienerischen Diariums*, s. 39-52.

¹³⁴ Informace dostupné z: https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Wiener_Zeitung

francouzské *Deklarace práv člověka a občana* v plném znění. Roku 1798 byly také pokusy o nezávislou divadelní kritiku, nicméně po intervenci od dvora toho redakce musela zanechat.¹³⁵

V době francouzské okupace Vídně během Napoleonských válek v roce 1806 a 1809 byl na místo redaktora namísto Bartsche dosazen Napoleonův člověk z Paříže (jméno neznámé) a noviny začaly být vydávány denně. Poprvé od založení se také změnil formát novin. Roku 1810 se *Wiener Zeitung* staly oficiálními vládními novinami, avšak roku 1815 se existence listu ocitla v ohrožení, když rakouský vrchní ministr Klemens von Metternich usiloval o jeho odstranění ve prospěch svých vlastních novin, *Österreichischer Observer*, leč neúspěšně. Bartsch byl definitivně propuštěn z funkce redaktora, a to právě na Metternichův popud, a nahrazen Josephem Carlem Bernardem (*1780– † 1850), který byl zanedlouho povýšen i na šéfredaktora. Za jeho působení se noviny soustředily primárně na události v zahraničí a na kulturu.¹³⁶

Během roku 1848 se noviny pod vlivem tehdejších revolučních myšlenek začaly prezentovat jako liberální list a bylo zavedeno i večerní vydání zvané *Wiener Abendpost*. V květnu 1848 byly noviny vydány bez císařské orlice na titulní straně (užívaná od roku 1708), což bylo úřady vyhodnoceno jako urážka císařské rodiny. Následovalo soudní řízení, během něhož byli Ghelenové zbaveni vlastnictví *Wiener Zeitung*. Ten 17. prosince 1857 přešel do přímého vlastnictví státu, a tedy i pod jeho větší kontrolu.¹³⁷

Roku 1867 však došlo k uvolnění poměrů v důsledku rakousko-uherského vyrovnání, díky čemuž mohl tisk informovat bez větších zásahů cenzury. Roku 1872 byl šéfredaktorem jmenován Friedrich Uhl (*1825– † 1906), který hlavně v *Abendpostu* prosadil značně nezávislé kulturní zpravodajství a zaměstnal několik novinářů specializujících se v této oblasti. Kulturní rubrika vycházející z Uhlova konceptu se udržela až do 21. století.¹³⁸

Za první světové války *Wiener Zeitung* pod vedením šéfredaktorů Emila Löbla (*1863– † 1942) a následně Friedricha Strässleho (*1863–†1927) reprezentoval oficiální vládní politiku. Noviny se však nesoustředily jen na válečné události, kultura nadále hrála významnou roli v jejich obsahu. 12. listopadu 1918, v den vyhlášení rakouské republiky, jeho titulní stranu naposledy ozdobila císařská orlice, další vydání už byla bez ní. Kvůli finančním úsporám bylo

¹³⁵ KLEMENT, Rita. *Das Wiener Alltagsleben in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts im Spiegel des Wienerischen Diariums*, s. 39-52.

¹³⁶ Informace dostupné z: https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Wiener_Zeitung

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

roku 1921 zrušeno večerní vydání a roku 1922 byl list zredukován na jedno vydání denně. Od roku 1934 se *Wiener Zeitung* soustředil hlavně na domácí témata.¹³⁹

Po Anšlusu (připojení Rakouska k nacistickému Německu) v roce 1938 byl *Wiener Zeitung* postupně zrušen. 8. srpna 1938 byl hlavním redaktorem jmenován Lambert Haiböck (*1905– †1976), který ale ve skutečnosti měl pouze dohlížet na likvidaci listu. Poslední číslo vyšlo 29. února 1940, po 237 letech nepřetržitého vydávání od založení. *Zeitung* byl následně nahrazen nacistickými novinami *Völkischer Observer*.¹⁴⁰

Po druhé světové válce byly noviny opět obnoveny a znovu začaly být vydávány 21. září 1945, avšak jejich rozsah byl omezený a zůstal jím, i přes mírné rozšíření v 50. letech, až do 60. let, kdy nastal jejich opětovný rozkvět jak po obsahové, tak i grafické stránce, a list se dokázal udržet i přes pokles oblíbenosti novin. Dalším milníkem bylo oddělení od Rakouské státní tiskárny v roce 1998, pod kterou noviny přešly poté, co se staly vládním majetkem. List *Wiener Zeitung* se stal opět samostatnou společností, ale rakouská vláda nadále zůstává jeho jediným vlastníkem. Roku 2016 byl archiv listu zařazen na seznam světového dědictví UNESCO. V červnu roku 2023 však bylo oznámeno zrušení papírové podoby listu a zúžení redakčního týmu. Poslední tištěné vydání vyšlo 30. června 2023. Od července téhož roku jsou noviny provozovány pouze jako online médium.¹⁴¹

3.3 The London Gazette

Noviny *The London Gazette*,¹⁴² či pouze *The Gazette*, jsou považovány za nejstarší dosud vydávané britské noviny. Byly založeny 7. listopadu roku 1665 učitelem Henry Muddimanem (*1629– †1692) pod svým původním názvem *The Oxford Gazette* v Oxfordu. Ve stejné době tam rovněž pobýval král Karel II. Stuart (*1630 - † 1685), který tam na čas přesídlil se svým dvorem kvůli morové epidemii, která v té době řádila v Londýně. Poté co se v roce 1666 král vrátil do Londýna, Muddiman se svým vydavatelstvím tam přesídlil také a 5. května téhož roku vyšlo periodikum pod svým novým názvem *The London Gazette*. Zajímavostí je, že periodikum nebylo klasickými novinami, které by se masově množily a následně prodávaly na ulici. Namísto toho byly posílány pouze těm čtenářům, kteří si je předplatili a to až do roku 2013. *The London Gazette* zpočátku vycházely zhruba čtyřikrát měsíčně, ale později se

¹³⁹ Informace dostupné z: https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Wiener_Zeitung

¹⁴⁰ Informace dostupné z: <https://www.wienerzeitung.at/h/wie-man-310-jahre-alt-wird>

¹⁴¹ Informace dostupné z: <https://www.wienerzeitung.at/h/time-to-say-goodbye>; https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Wiener_Zeitung

¹⁴² Informace dostupné z: <https://www.thegazette.co.uk/history>

periodicita zvedla až na osm vydání měsíčně. Obsah tvořily nejen zprávy od dvora a parlamentu, ale i novinky z domácí scény a ze zahraničí a postupně se k nim v průběhu 18. století přidaly i inzerce a reklamy. V novinách vycházely také oznámení o vládních usneseních a nových zákonech.¹⁴³

Muddiman byl známým podporovatelem Stuartovců a díky tomu si *The London Gazette* v druhé polovině 17. století vydobyly významné postavení, coby de facto oficiálního vládního periodika, a tak mohly poskytovat spolehlivé informace. Muddiman si udržel kontrolu až do Slavné revoluce roku 1688, kdy došlo ke svržení krále Jakuba II. Stuarta (*1633-†1701), nástupu Viléma III. Oranžského (*1650 - †1702) na trůn a mohutného posílení pravomocí anglického parlamentu. Kvůli svým vazbám na někdejší stuartovský režim byl Muddiman nucen odstoupit. Noviny si však zachovaly své postavení. Po vzoru *The London Gazette* byly roku 1699 založeny skotské noviny *The Edinburgh Gazette* a roku 1706 irské *The Belfast Gazette*. Všechny tři noviny přešly ze soukromých roku 1889 pod kontrolu Tiskového úřadu Jejího veličenstva a staly se tak vládním majetkem. To se změnilo roku 1996, když byla vydavatelská část Tiskového úřadu zprivatizována a noviny se tak opět ocitly v soukromých rukou. *The Gazette*, jak se noviny přejmenovaly roku 2013 jsou dnes nadále v majetku společnosti Tiskový úřad, avšak fungují pod částečným vládním dohledem a nadále působí jakožto oficiální vládní noviny. Poslední významným milníkem historie tohoto periodika byla jeho přeměna na online médium roku 2013, čímž skončila staletí trvající tradice vydávání novin pouze předplatitelům.¹⁴⁴

¹⁴³ Informace dostupné z: <https://www.thegazette.co.uk/history>

¹⁴⁴ Tamtéž.

4. Mediální prezentace průběhu války v roce 1739 a procesů s polním maršálem Wallisem a generálem Neippergem.

Po celou dobu války byla konfliktu ze strany evropských novin věnována značná pozornost. *Wienerisches Diarium* konfliktu věnovalo mnoho článků, především po obnovení válečných akcí v březnu 1739. Tyto články se nacházely buď ve vídeňských rubrikách nebo ve svých vlastních, které byly věnovány Srbsku či přímo Bělehradu. Ve většině vydání vídeňských novin od března až do října 1739 se nacházely nejen oficiální dvorské zprávy o situaci na frontě, ale i různé zmínky o jednotkách a dalších vojenských prostředcích směřujících jakožto posily na balkánskou frontu.¹⁴⁵

Zprávy o situaci byly většinou i vcelku přesné. Avšak zprávy otištěné v *Diariu* a dalších rakouských novinách byly také pochopitelně upravovány tak, aby co nejvíc vyzdvihovaly triumfy císařských vojsk a minimalizovali jejich neúspěchy. Totéž se týkalo i velitelů tažení, jejichž neúspěchy byly líčeny s až empatickou objektivitou, což mělo nejspíš za cíl vyvolat ve čtenářích dojem, že za daných situací se nedalo dělat jinak, než ustoupit či kapitulovat, čímž měla být nejspíš ochráněna čest vyšších důstojníků a zároveň aby tím nebyla zbytečně podkopána rakouská morálka. Je nanejvýše zajímavé, že tento přístup se uplatňoval nejen v rakouských periodikách, ale též i v zahraničních plátcích, například v anglických *The London Gazette*. Důvodem mohly být tehdejší dobré vztahy mezi Anglií a Rakouskem. Dalším možným vysvětlením by bylo, že *Gazette* neměly své vlastní korespondenty na Balkáně, a tak musely přebírat zprávy od jediného významného zdroje, tedy od Rakušanů. Faktem ale zůstává, že anglické noviny roku 1739 nejen přejímaly přeložené oficiální vládní zprávy, ale i samy psaly články, které nebyly vůči rakouským vojskům nijak zvlášť kritické.

Jako příklad může posloužit zpráva o kapitulaci pevnosti Niš z 24. října, vydaná na stránkách *The London Gazette*.¹⁴⁶ Zpráva líčila, že pevnost Niš byla oblehnuta tureckým vojskem. Velitel pevnosti, generál Doxat Morez byl vyzván, aby se vzdal, což však odmítl, i přes turecké výhrůžky, že Osmany brzo posílí mnohem větší uskupení vybavené těžkým dělostřelectvem. Generál Doxat Morez se nakonec vzdal, ale pouze poté, co mu k tomu plní

¹⁴⁵ *Wiener Zeitung*. Der Österreichischen Nationalbibliothek [cit. 20.8. 2024]. URL: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz>>; *The Gazette. Official public record*. [cit. 10.8. 2024]. URL: <<https://www.thegazette.co.uk/all-notices?ref=topmenu>>

¹⁴⁶ *The Gazette. Official public record*. [cit. 10.8. 2024]. URL: <<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/7649/page/1>>

maršál Seckendorff, tehdejší velitel tažení, dal svolení. Zpráva nakonec informuje, že byl Seckendorff v důsledku této porážky odvolán. Zpráva líčí celou událost, jako bezvýchodnou situaci, kde generál Morez statečně vzdoroval do poslední chvíle a nakonec udělal to jediné, co udělat mohl. A o tom, že byl nakonec za ztrátu Nišu odsouzen a popraven,¹⁴⁷ však už noviny později takticky pomlčely. *The London Gazette* se nezmínili ani o následném procesu s maršálem Seckendorffem, který byl, stejně jako jeho podřízený, vyšetřován za ztrátu Nišu. Vzhledem k absenci dochovaných článků z roku 1737 se lze pouze domnívat o tom, jak o těchto procesech referovaly, a pokud vůbec, vídeňské noviny.

Zajímavý je i způsob jakým noviny psaly o odvolání Seckendorffova nástupce, polního maršála Königsegga, který byl odvolán kvůli svému příliš opatrnému postupu. V článku otištěném v *The London Gazette* 14. listopadu 1738 je zmínka o, že příští tažení už povede maršál Wallis, a v článku z 12. prosince¹⁴⁸ je uvedeno, že byl Königsegg jmenován vrchním komorníkem císařovny. Tato funkce byla oficiálně poctou, avšak ve skutečnosti se mělo jednat o bezvýznamnou pozici, kam byl maršál po svém neúspěchu „uklizen“.¹⁴⁹

Válka se pro habsburskou říši v roce 1739 již nevyvíjela dobře, situace na frontě se však zatím nezdála kritická. *Wienerisches Diarium* a i jiné evropské noviny během roku 1739 referovaly o situaci v Srbsku opět vcelku přesně. Od přezimování vojsk a konzultacích, které vedl maršál Wallis s Vídní,¹⁵⁰ po přísun posil, jako například jednotky ze Saska¹⁵¹ až po informování o několika menších střetnutích.¹⁵²

Situace se tedy, jak o ní noviny informovaly, zdála relativně stabilní. Avšak 22. července došlo ke střetu habsburských a osmanských sil u Grocky, která pro síly vedené maršálem Wallisem nedopadla dobře. V *Diariu* a v *The London Gazette*¹⁵³ vyšly na přelomu července a srpna dvě oficiální zprávy císařské armády, které líčily snahu rakouských vojsk vypudit Turky z jejich postavení u Grocky, leč neúspěšnou.

¹⁴⁷ ROIDER, Karl A. *Reluctant Ally: Austrias Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, s. 113-114.

¹⁴⁸ *The Gazette. Official public record*. [cit. 10.8. 2024]. URL:

<<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/7754/page/1>>

¹⁴⁹ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 88.

¹⁵⁰ *The Gazette. Official public record*. [cit. 10.8. 2024]. URL:

<<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/7792/page/1>>

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ *The Gazette. Official public record*. [cit. 10.8. 2024]. URL:

<<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/7827/page/1>>

„Dne 18. října jsme obdrželi zprávu, že celá turecká armáda dorazila k Ravně a hodlá projít Moravou, načež maršál Wallis okamžitě přišel k usnesení nařídít tělesu pod velením generála Neipergera, aby se připojilo k hlavní armádě.

21. března jsme se dozvěděli, že Turci mají u Semendrie utábořený značný oddíl a u Grozky silný oddíl, který neustále posilují. Načež bylo na válečné poradě, jíž se zúčastnili generálové Neiperger a Sehr, kníže z Hildsburgshausenu a generál Styrum, rozhodnuto nečekat na vojsko, jemuž velí hrabě Neipperger, ale zaútočit na nepřitele dříve, než se opevní v Grocce, což je velmi výhodné stanoviště. V souladu s tím maršál Wallis téhož večera vyrazil bez úderu bubnu a zvuku trubky se 14 pluky koní a 18 kompaniemi granátníků, sám v jejich čele, doprovázen generálem Sehrem, a zanechal rozkaz knížeti Hildsburgshausenovi, aby ho následoval se vši pěchotou, přičemž generál Neiperger slíbil, že urychleně dopraví své vojsko do Wisnize.

Dne 22. za rozbřesku dorazil maršál Wallis se svým oddílem do Grozky a okamžitě zatlačil nepřitele ze všech stran, přestože přístupy ke Grocce byly velmi obtížné, protože se k nepříteli nedalo dostat jinak než přes defilé. Hohenzollernský pluk, který si počínal velmi dobře, byl po přílišném postupu znovu napaden a donucen opustit všechny získané výhody, což bohužel překazilo maršálův záměr a donutilo ho ustoupit do hor. Právě v době, kdy kníže Hildsburgshausen dorazil s pěchotou, se kníže okamžitě stal velitelem postu na pravé straně, na jehož udržení ústup zcela závisel. Tam na něj nepřítel několikrát zaútočil, ale vždy byl odražen.

Ještě nikdy se nestalo, aby Turci vedli tak nepřetržitou a úpornou palbu jako po celý den a část noci. Princ Karel Lotrinský a princ Waldeck se proti nim drželi na svých pozicích několik hodin. V noci jsme se stáhli do svého starého tábora, ale pro nedostatek píce jsme tam nemohli zůstat dlouho.

Počet zabitých a raněných zatím není znám, protože seznamy nebyly vyhotoveny dříve, než byl do Vídně odeslán celkový účet této akce. Mezi zabitými jsou generál Larsner, hrabě

Caraffa, mladý princ Waldeck a (jak se předpokládá) hessenský princ Rheinfels; mezi raněnými jsou princ Waldeck a hrabě Daun. ¹⁵⁴

Porážka u Grocky byla vysvětlena tak, že se Wallis 21. července dozvěděl o velkém tureckém uskupení u Grocky, a po konzultaci s Neippergem a dalšími důstojníky se rozhodl neprodleně zaútočit, než bude turecké postavení příliš silné. Za rozbřesku 22. července začal útok proti osmanským pozicím, avšak ty odolaly a Turci se krátce nato vzmožili k protiútok. Zpráva poukazovala na fakt, že terén neumožnil jiný útok nežli přímý, což nakonec mělo přispět k neúspěchu rakouského ataku. Hohenzollernský pluk, který měl učinit největší průlom byl donucen k ústupu, což podle zprávy zhatilo Wallisův plán. Nakonec rakouské jednotky, které ještě stačili dosáhnout Grocky a posílit Wallisův útok alespoň dokázaly ubránit pozice, skrze které mohl zbytek císařských ustoupit¹⁵⁵ Zpráva v závěru informovala o vysokých důstojnících, kteří buď padli nebo byli zraněni.¹⁵⁶ „ Noviny se tedy snažily celou záležitost propagandisticky vysvětlit tak, že v dané chvíli nešlo udělat nic jiného než zaútočit na Turky. Poté se snažili obhájit rakouský neúspěch, coby důsledek taktických výhod, které měla na své straně turecká armáda. Nakonec byl i dán důraz na chrabrost císařských vojáků. Všemi těmito prostředky se Rakušané nepochybně snažili dosáhnout co největšího minimalizování dopadů této porážky na morálku obyvatel a čest císařských vojsk.

Když byl 18. září uzavřen Bělehradský mír, na jehož základě Rakouská říše přišla o veškerá území, která v uplynulých dekadách dobyla, noviny informovaly o jeho podmínkách, o částečném obsazení Bělehradu tureckými janičáři, a nakonec i o zatčení Wallise a Neipperera, kteří už byli označeni za viníky celého nezdaru. Prohra ve válce proti Osmanské říši znamenala opravdu tvrdou ránu pro habsburskou prestiž, a tak byli oba důstojníci postaveni před soud, který rozhodl i o jejich internaci.¹⁵⁷ Noviny o těchto událostech informovaly věcně a vcelku nestranně bez jakéhokoliv citového zabarvení. V článcích nebyla přítomná žádná kritika ani obhajoba císařských vojsk a jejich velitelů, což svědčí o tom, že celá záležitost

¹⁵⁴ *Wiener Zeitung*. Der Österreichischen Nationalbibliothek [cit. 20.8. 2024]. URL: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390729&seite=11&zoom=33>>

¹⁵⁵ Tamtéž; *Wiener Zeitung*. Der Österreichischen Nationalbibliothek [cit. 21.2. 2024]. URL: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390801&seite=11&zoom=33>>

¹⁵⁶ *Wiener Zeitung*. Der Österreichischen Nationalbibliothek [cit. 21.2. 2024]. URL: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=33>>

¹⁵⁷ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 88.

musela být napřed prozkoumána, než mohl císařský dvůr poskytnout své závěry, ačkoliv už tehdy muselo být čtenářům jasné, kdo ponese odpovědnost.

Hlavním cílem dvora bylo s největší pravděpodobností dosažení toho, aby ze selhání nebyl nikým obviňován přímo císař Karel VI., a tak tato kauza musela být náležitě prezentována před veřejností a zahraničními pozorovateli. Koncem září roku 1739 bylo vydáno císařské memorandum, které bylo rozesláno nejen na zahraniční panovnické dvory, ale také bylo otištěno v různých evropských novinách. Tato konkrétní editace a překlad pochází ze stránek Wienerisches Diarium z 30. září 1739.¹⁵⁸ Text bude pro pochopení manipulační snahy podroben rozboru a doplněn o komentáře.

„Vídeň, 30. září.

Císařův okružní dopis všem jeho ministrům na zahraničních dvorech byl otištěn a zveřejněn zde.

V době, kdy se to stalo, jste byl informován o okolnostech, které souvisely s nerozvážným a nešťastným útokem u Grocky. Přestože jsme opakovaně nařídili, aby byl neprodleně zahájen postup směrem k Moravě (řeče, pozn. autora), dal hrabě Wallis nepříteli čas, aby se umístil v Semendrii, a to bylo zdrojem všech katastrof, které následovaly. Pod několika lehkovážnými záminkami a napjatými konstrukcemi rozkazů, které obdržel, zůstal v bělehradských liniích déle, než měl, čímž začalo trpět jezdeckto. Velké stížnosti, které to vyvolalo, ho nakonec přiměly k tomu, aby učinil nějaké kroky, ale než se k tomu odhodlal, bylo už tak pozdě, že mu nepřítel zabránil nejen v Semendrii, ale i na důležitém stanovišti u Grocky.“

V prvním odstavci je popisováno Wallisovo selhání v bitvě u Grocky, které bylo výsledkem několika chyb, jako zbytečně dlouhé vyčkávání, kterých se dopustil i přes instrukce, které mu uložila Vídeň. Tato interpretace odporuje původnímu popisu bitvy u Grocky, který Wallisovo jednání popsal jako kalkulované riziko, které však vzhledem k situaci musel podstoupit. Už v této první části je zřejmé, že císařský dvůr upustil od své dřívější snahy krýt chyby Wallisovo chybné jednání, a namísto toho se rozhodl je plně odhalit, ale zároveň i jisté detaily zatajit. Například věta „*Přestože jsme opakovaně nařídili, aby byl neprodleně zahájen postup směrem k Moravě...*“ odporuje faktu, že si Wallis před začátkem tažení vymohl široké

¹⁵⁸ Wiener Zeitung. Der Österreichischen Nationalbibliothek [cit. 21.2. 2024]. URL: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=33>>

pravomoci,¹⁵⁹ například aby nemusel svá rozhodnutí konzultovat s císařskou válečnou radou. Tento fakt byl zatajen pravděpodobně z toho důvodu, aby čtenáři nenabyli dojmu, že dvůr a potažmo císař bláhově věřili Wallisovým schopnostem, a tedy jsou spoluzodpovědní za jeho chyby.

„On, hrabě Wallis, dostal několikrát příkaz, že v případě, že by mu měl čelit velkovezír, měl by bojovat ne s rozdělenými silami, ale s celou armádou shromážděnou dohromady. V přímém rozporu s těmito rozkazy se hrabě Wallis poté, co nechal uniknout nejcennější čas pod záminkou, že čeká na vojsko, jemuž velí hrabě Neipperg, náhle rozhodl nejenže na toto vojsko déle nečekat, ale dokonce zaútočit s jezdeckem, které měl s sebou, a 18 kompaniemi granátníků, a to na stanovišti, kde mu nebylo neznámé, jak obtížné je velet jezdecktvu. Toto rozhodnutí oznámil 21. července a pod dojmem nebezpečí, které by hrozilo z prodlení, je okamžitě provedl. Toto oznámení přišlo až 26. dne tohoto měsíce a on zaútočil už za úsvitu 22. července. Navzdory výhodné situaci nepřítele by chrabrá vojska se vší pravděpodobností překonala všechny obtíže, kdyby byla vedena jinak; nebyl jim však poskytnut čas na zformování a útok byl proveden způsobem odporujícím všem vojenským pravidlům, což ani tak zkušený generál, jakým je hrabě Wallis, nemohl předvídat. Takový útok nemohl mít jiný než špatný výsledek. Dokonce překvapivé je, že i když byla jízda rozbita a uvedena do zmatku, pěchota sama mohla, uprostřed jejich vítězství, zastavit prudkost tak aktivního nepřítele, jakým jsou Turci. Takže u Grocky to nebylo vojsko, které selhalo, ale špatné nasazení. A to, co pěchota předvedla, je přesvědčivým důkazem toho, v co bylo možné doufat, kdyby se počkalo na jednotky pod vedením hraběte Neipperga. Útok by se byl podařil.“

V druhém odstavci je dán důraz nejen ignorování rozkazů, ale i na chaotičnost Wallisova vedení, kdy nepočkal na Neipperga a jeho jednotky a vyrazil do útoku i přesto, že kvůli nim původně vyčkával, čímž přišel o drahocenný čas a umožnil nepříteli vytvořit výhodné obranné pozice. Text také zdůrazňuje chyby na taktické úrovni, kdy útočící rakouské jednotky ani neměli být řádně zformovány, což vyústilo v chaotickou vřavu. Je zde však vyzdvihnuto nasazení pěchoty, což bylo dáno do kontrastu s Wallisovým chaotickým velením. Text se tedy už od počátku snažil co nejvíc zvýraznit maršálovu neschopnost spojenou s jeho arogancí. Jedná se opět o silný kontrast s původním článkem o bitvě u Grocky.

¹⁵⁹ ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790*, s. 83; ANGELI, Moriz. *Der Krieg mit der Pforte 1737-1739*, s. 247-338 a 425.

„Vzhledem k tomu, že počet zabitých a raněných při této akci nepřesáhl 6000 mužů a jednotky vedené hrabětem Neippergem, které se poté přidaly k hraběti Wallisovi, měly dvojnásobný počet (toho, co Wallis ztratil), dalo se fatálním důsledkům, které následovaly, dobře zabránit; kdyby místo posílení armády (jak jsme nařídili) všemi možnými prostředky vojsko nebylo ještě více zničeno (naneštěstí vojáci trpěli mnohem více namáhavými pohyby a pochody, které následovaly, než tomu bylo v bitvě u Grocky) a kdyby prostředky, které byly k posílení použitelné, nebyly staženy. Výhody získané u Panchova by se také daly dobře využít, kdyby se vojsko podle rad ostatních generálů vydalo na Vipalanku. Hrabě Wallis k tomu však neučinil potřebné kroky.

Od této chvíle nebylo možné napravit vše, co je uvedeno výše, neboť nebylo možné si myslet, že by se hrabě Wallis dopustil takových chyb, a ještě více nebylo možné pochopit zprávy, které sem poslal. Soukromé dopisy, které poslal několika lidem, obsahovaly více než vše, co kdy napsal nám nebo válečné radě. Nikdy jasně neodpověděl ani na rozkazy podepsané naší rukou, ani na rozkazy válečné rady. Co slíbil jednoho dne, nebylo dodrženo druhého a několikrát jsme od něj obdrželi stejným kurýrem zprávy s různými daty, jejichž smysl a obsah nebylo možné sjednotit.“

Text, kromě ignorování rozkazů Wallisovy zazlival i to, že ani dvorskou válečnou radu ve Vidni ani císaře přesně neinformoval o situaci na frontě. Toho se dopustil pravděpodobně protože se obával císařovy nespokojenosti s jeho výkony a doufal, že bude moci vybojovat vítězství, ze kterého by byl dvůr nadšen. Proto jeho oficiální korespondence byla záměrně vágní a místy i protichůdná.

„Neméně se provinil i tím, že se dopustil chyb při vyjednávání o míru. Neměl jiné plné pravomoci než ty, které jsou obvykle dány generálům velícím proti Turkům, a přesto se zapletl do všeho, co se událo, a většinu věcí dělal podle svého uvážení a mnohé v rozporu s rozkazy, které mu byly svěřeny. To nás přinutilo přikázat mu, aby se už do mírových záležitostí nezapojoval, aby se mohl blíže věnovat vojenským záležitostem a hlavně zachování vojska, a byl nahrazen hrabětem Neippergem, který by jednal se stejnými plnými pravomocemi, které na něj hrabě Wallis přenesl. Rozhodli jsme se pro hraběte Neiperga, protože po pasovském míru byl zaměstnán vyjednáváním hranic a dobře se v tomto pověření osvědčil.

Před tímto zákazem vměšovat se do míru poslal hrabě Wallis bez našeho vědomí hraběte de Grofs k velkovezírovi a zapojil se do korespondence, která byla v mnoha ohledech zcela neslušná a nebezpečná, zejména pokud jde o Bělehrad. To byl mimo jiné hlavní důvod, který

nás přiměl k tomu, abychom mu odebrali řízení všech mírových záležitostí a veškeré korespondence s nimi související.“

Memorandum v těchto následujících odstavcích poukázalo i na Wallisovo nepatřičné jednání, když začal bez oficiální autorizace komunikovat s nepřítelem. To spolu s jeho již vyličeným ignorováním rozkazů mělo podtrhnout jeho celkovou nespolehlivost a vysvětlit proč mu byla odebrána pravomoc jednat o míru, aby byla následně svěřena jeho podřízenému, generálu Neippergovi. Věta *„Neměl jiné plné pravomoci než ty, které jsou obvykle dány generálům velícím proti Turkům, a přesto se zapletl do všeho, co se událo, a většinu věcí dělal podle svého uvážení a mnohé v rozporu s rozkazy, které mu byly svěřeny.“* rovněž opět popírá fakt, že si Wallis vymohl rozsáhle pravomoci, což mělo pravděpodobně posloužit jednak k jeho ještě většímu očernění, tak i ke krytí císaře a dvora.

Již 20. srpna, tedy dva dny po šťastné akci u Panchowa, nám hrabě Wallis v soukromém dopise vzkázal, že Bělehrad je jistě ztracen, že se nebude dále počítat s vojskem ani s důstojníky, kteří byli všichni znechuceni, že situace je zoufalá a že se nesmí ztrácet čas ani okamžik, aby se mír vykoupil vzdáním se Bělehradu. Totéž opakoval v několika dopisech den po dni a nakonec i nám v těch nejnaléhavějších termínech a dodával, že nelze ztratit ani den, ani hodinu.

Je snadné pochopit, jak hluboce nás to zasáhlo. Od chvíle, kdy jsme se dozvěděli o aféře u Grotzky, jsme hraběti Wallisovi přestali důvodně důvěřovat. Proto jsme si od ostatních generálů, zejména od barona Buckowa, guvernéra Bělehradu, písemně vyžádali jejich názory, jakými prostředky by bylo možné tuto důležitou pevnost uchránit. Do této chvíle jsme však ještě neobdrželi stanovisko barona Suckowa a hrabě Wallis nám zaslal stanoviska generálů až 14. srpna, která se nám tedy dostala do rukou až 20. srpna.“

Tyto pasáže měly zdůraznit Wallisovo ukvapené a chaotické zhodnocení obranyschopnosti bělehradské pevnosti, což mohlo později přispět k uzavření nevýhodného Bělěhradského míru. Zajímavé na této pasáži je, že nepřímo trochu ospravedlňuje pozdější Neippergovo rozhodnutí vydat Turkům Bělehrad. To však nic nemění na tom, že i Neipperg sám byl v tomto memorandu především očerňován, avšak dává se zde jasně najevo, kdo měl být vyobrazen jako hlavní viník.

„Ačkoli hrabě Wallis ve svých dopisech neustále tvrdil, že nebezpečí je stále větší a naléhavější, nenechali jsme se přemluvit, abychom souhlasili s opatřeními, která tak horlivě navrhoval, a to z oprávněné nedůvěry, kterou jsme k němu chovali. Naopak jsme se pevně rozhodli, že mu nedovolíme, aby se jakkoli podílel na vyjednávání. Považovali jsme však za

nutné (ačkoli to bylo v rozporu s naším vlastním smýšlením a pouze proto, abychom si před Bohem a světem neměli co vyčítat, ať už by se událo cokoliv), abychom se dozvěděli, zda to, co zmíněný hrabě tak často opakoval, má dobré důvody, či nikoliv. Zmocnili jsme tedy hraběte Neipperga v nejvyšší míře, to jest v případě, že by už nezbyly žádné prostředky jak uhájit Bělehrad, postoupit (výměnou za výhody, které jsme mu výslovně předepsali pro bezpečnost našich nejvěrnějších dědičných panství) část našich území Turkům, ale zdaleka ne všechna. Ruce hraběte Neipperga byly svázány tím nejprísnějším způsobem, jaký je v lidských silách možno vymyslet. A je tedy nemožné, že cokoliv, co by předložil a co je podepsáno naší rukou, by ospravedlnilo sebemenší část toho, k čemu se zavázal, nebo to jakkoli omluvilo. Nikdy jsme neměli v úmyslu mu dovolit, natož nařídít, aby se vydal do tureckého tábora, jak to udělal. V našem dopise ze srpna není o tom ani slovo, a přece je jediný, který dostal, než se tam vydal, z čehož vzešlo tolik zla. Aniž by se však zeptal, a tím méně čekal na naši vůli, dokonce aniž by nám o tom dal vědět, vydal se 18. srpna do tábora Turků. Následkem toho se vydal do jejich rukou, aniž by s nimi mohl jednat. Co je stěží uvěřitelné, ačkoli je to příliš pravdivé, dodnes nevíme, co bylo příčinou jeho odchodu do zmíněného tábora, co se tam dělo a co s tím souviselo. Hrabě Wallis v dopise ze dne 1. srpna, tedy v den, kdy se to stalo, pouze oznámil, že hrabě Neipperg odjel do tábora Turků, takže jsme se to dozvěděli až 23. srpna, a to ještě jen obecně, když už bylo pozdě cokoliv napravit.“

V této části se už text začíná soustředit na generála Neipperga a jeho vyjednávání s Turky. Důraz byl zde dán především na fakt, že se císař snažil mít nad případným vyjednáváním co největší kontrolu, aby nedošlo k výsledku, který by Vídeň nebyla ochotna akceptovat. Tedy aby katastrofální výsledek, který nakonec nastal nebyl císaři přímo připisován.

„Naše válečná rada nás informovala, že baron Suckow, tento statečný důstojník v dopise ze 14. srpna ujistil, že pokud Wallisova armáda přijde a utáboří se v Semlíně, dokáže bránit Bělehrad určitě až do konce září, ačkoli hrabě Wallis dva dny předtím prohlásil, že je toto místo zcela ztraceno. Téhož dne, 23. srpna jsme poslali rozkaz, aby se armáda stáhla k Semlínu, a zároveň jsme chtěli hraběte Neipperga informovat, že máme důvody se domnívat, že Bělehrad není naprosto v ohrožení. Měl se postarat, aby získal dokonalé informace od samotného guvernéra, než začne vyjednávat, protože vše závisí na zachování tohoto místa. Takže 23. srpna mu bylo dostatečně dáno na srozuměnou, že Casus Extremitatis neexistuje a že nemůže být oprávněn jednat jinak, než jak bylo vytyčeno předcházející zimu v mírovém plánu. Podle toho totiž měla být pevnost Orsova zbořena a Srbsko nám mělo zůstat až k řece Moravě.

Tento dopis napsaný naší rukou, datovaný 23. srpna, mohl a měl přijít hraběti Neippergovi 28. srpna, a tudíž včas před osudným podpisem předběžných podmínek. A podle dopisů hraběte Wallise mu tehdy skutečně přišel, pokud ho ovšem Turci nezadrželi a nezatajili. Nejneepochopitelnější však je, že hrabě Neipperg za celou dobu, co byl v tureckém táboře, nenapsal ani slovo o ničem, co by se týkalo důležitých mírových transakcí ani nám, ani válečné radě, ani nikomu jinému. Což se nyní snaží omluvit a předstírá, že to bylo z obavy, aby Turci nedostali podezření. Přesto to od té doby stále tvrdí, ale vynechává, že s výtiskem předběžných podmínek poslal zprávu, která byla velmi stručná a neukázala v jasném světle ani jeden bod jeho jednání.“

Memorandum zde jasně uvádí, že Neipperg měl právo učinit jisté územní ústupky vůči Turkům, které by však nezahrnovaly předání Bělehradu. Toho se Neipperg mohl vzdát pouze v případě, že by pevnost byla stejně ztracena a mohla by ještě být využita při vyjednávání. Tato situace však nenastala, a text Neippergovi zazlívá, že si tuto skutečnost neověřil.

„Dokonce i sám hrabě Wallis ve svých dopisech z 24., 25. a 26. srpna vyjádřil velké překvapení nad tak mimořádným mlčením. Když jsme tyto dopisy od Wallise obdrželi prostřednictvím kurýra, poslali jsme 31. srpna hraběti Neippergovi přísné rozkazy, a to v tak nekompromisních formulacích, že je jasné, že v nich předem musel vidět, jak nesmírné bude naše rozhořčení nad tím, co mezitím udělal. To však nedokázalo ani jemu, ani hraběti Wallisovi zabránit, aby urychleně provedli to, co bylo dohodnuto, ačkoli tyto rozkazy jim byly doručeny před stanoveným termínem pro zahájení exekuce před ratifikací (což je neslýchané).“

V této pasáži byl zdůrazněn i fakt, že Neipperg během vyjednávání se svými nadřízenými neudržoval žádnou korespondenci, uzavřel velmi nevýhodnou mírovou smlouvu a dopustil, aby se Turci zmocnili Bělehradu dřív, než mohla z Vídně přijít oficiální odpověď.

„Dne 2. září přišly z tureckého tábora dopisy nikoli od hraběte Neipperga, ale od markýze de Villeneuve, které přinesly první zprávu o tom, že Neipperg, aniž by bral ohled na naše rozkazy a jenž neomluvitelně překročil moc, kterou mu předal hrabě Wallis, nabídl při zahájení jednání Turkům demolici Bělehradu, zatímco markýz de Villeneuve, který se přesně řídil našimi úmysly, jim neustále naznačoval opak. Tato zpráva se nás nesmírně dotkla a po radě našeho ministerstva jsme se okamžitě rozhodli odebrat hraběti Neippergovi veškerou moc k jednání o míru.

Bohužel však již zmíněná opatření a mnohá další, jejichž výčet by byl příliš dlouhý, byla zčásti zbytečná a zčásti příliš pozdní.

Osm dní poté, co jsme obdrželi oznámení, že hrabě Neipperg odjel do tureckého tábora, se hrabě ujal podpisu předběžných smluv, v nichž nedodržel ani jeden z bodů našich úvah. A nejhorší na tom bylo, že Turkům poskytl kratší lhůtu k jejich provedení, než bylo nezbytně nutné, aby se k nám dostalo shrnutí toho, co bylo dohodnuto.

Výše jsme dostatečně uvedli, že to, že jsme se nechali přemluvit, abychom hraběti Neippergovi povolili odevzdat Bělehrad v posledním okamžiku Turkům, bylo v rozporu s naším vlastním rozhodnutím, abychom si neměli co vyčítat, a to jsme učinili na základě falešných a umělých prohlášení, která nám byla podána o zoufalém stavu věci a o tom, že Bělehrad je naprosto ztracen. Ani v poslední krajnosti jsme se Bělehradu nechtěli vzdát, aniž bychom si vzájemně nevyjednali demolici Orsovy a úplné postoupení Banátu, a jakmile jsme byli informováni o nepravdivosti těchto prohlášení, nechali jsme hraběte Neipperga upozornit, že případ krajní nutnosti neexistuje. Hrabě Neipperg však musel lépe a dříve než my poznat, a to ještě předtím, než se vydal do tureckého tábora, nepravdivost toho, co bylo zjištěno. Generál Suckow, který se svou statečnou obranou zasloužil o nás i o celý náš arcidóm, se jak je uvedeno výše, svým dopisem ze 14. srpna skutečně zavázal bránit Bělehrad až do konce září, pokud armáda přijde do Semlína. Stav věci se poté nezhoršil, ale stal se slibnějším a v době podpisu předběžných dohod nebyl Bělehrad v žádném viditelném, natož extrémním ohrožení. Naopak existovaly téměř jisté naděje na záchranu místa, což by kromě jiných důsledků tureckou armádu zcela zničilo.

Po pěti týdnech otevřené zákopy a předsunutá stanoviště nepřítel byla vzdálena pět set nebo šest set kroků od předsunutých stanovišť u Bělehradu. Úsek nebyl nijak ohrožen a zadní díla byla stejně silná jako samotná bašta před bastionem. Průlom byl proveden, pevnost na Bórizi odrazila dva útoky, protější břeh Dunaje byl lépe zabezpečen a díky příchodu armády k Semlínu v souladu s našimi rozkazy nemohl nepřítel projít přes Sávu.

At' se hrabě Neipperg domnívá, že o těchto věcech měl přesné znalosti, protože byl spíše zajatcem než ministrem v táboře, nemohl o nich však vědět dost na to, aby překročil své pravomoci a jednal přímo proti nim. Přiměl barona Suckowa, aby 28. srpna tajně sdělil Schwangheinovi, který se vrátil z tureckého tábora, že jediným prostředkem, jak donutit zpupného nepřítel k uzavření míru, je důrazná obrana Bělehradu. Je však možné pochopit, jak mohl on sám, podle zprávy a k velkému překvapení francouzského velvyslance, ihned po svém příjezdu do tábora nabídnout Bělehrad Turkům? Cožpak to, co nechal Schwangheinovi sdělit, nestačilo k tomu, aby si uvědomil, že vzdání se Bělehradu by nebylo nutné a že se v důsledku toho nikdy nemohl domnívat, že je oprávněn se ho vzdát? Což to dostatečně nedokazuje, jak

opodstatněné bylo vše, co jsme napsali v dopisech hraběti Neippergovi, a vše, co náš první kancléř hrabě Sinzendorf sdělil panu de Villeneuve? Totiž že kdyby byl požadavek velkovezíra týkající se Bělehradu vyslyšen s nejmenšími náznaky vyhovění, využil by ho v případě, že by zjistil, že ho nemůže provést silou. A představa demolice Bělehradu, kterou zahájil sám velkovezír, je zřejmým důkazem, že si nedělal velké naděje, že se stane jeho pánem. Co se týče hraběte Neiperga, který měl Bělehrad tak pevně v rukou, měl se, pokud měl pochybnosti o tom, zda se místo bude bránit déle či kratší dobu, informovat nás a vyčkat našich rozkazů. Což je to nejmenší, co by měl ministr udělat i v méně důležitých věcech.“

Tyto odstavce sloužily jako odmítnutí Neippergovy obhajoby o tom, že si nebyl vědom dostatečné obranyschopnosti města, a kromě již zmíněných věcí je mu zde vyčteno i jeho zjevné poraženectví, s jakým se zhostil vyjednávání s Osmany.

„Ale nehledě na to všechno se hrabě Neiperg vzdal nejen Bělehradu, ale i několika dalších míst, což přesahovalo jeho plné pravomoci a bylo v přímém rozporu s našimi rozkazy. A kromě toho, aniž by čekal na náš souhlas či nesouhlas, na němž závisí platnost toho, co ministr učiní, stanovil tak krátkou lhůtu k provedení toho, co Turkům přislíbil, že jedna z bělehradských bran jim měla být vydána a skutečně jim byla vydána dříve, než jsme se mohli dozvědět o osudném závěru předběžných jednání. Teprve sedmého dne jsme obdrželi velmi nedokonalou kopii předběžných ujednání, a to dne, kdy mělo být zahájeno bourání. Podle toho, co jsme od té doby slyšeli, nezůstalo jen u tohoto stanoveného termínu, než se muži dali do práce na bourání.

Takový postup nelze ospravedlnit, i kdyby hrabě Neipperg dodržoval naše příkazy tak přesně, jak je zjevně obdržel. Protože však ve všech bodech a ve všech ustanoveních jde o druhý případ, nelze a nemělo by se na něj pohlížet jinak než jako na jednání, o němž v dějinách neexistují žádné příklady a je to v této době tak neuvěřitelné, že jej nebylo možné předvídat, natož mu zabránit.

Hrabě Neipperg zapomněl na své zkušenosti ve všech ostatních bodech, stejně jako v prvním, a to způsobem neuvěřitelným a nepředvídatelným, kterému nebylo možné zabránit.

Při pročitání obsahu druhého článku jsme jej nemohli pochopit. Bylo mu sice dovoleno navrhnout demolici Sabatzu výměnou za zachování Orsovy, ale stále si ponechat Bělehrad, což rovněž navrhl markýz de Villeneuve na základě indicií, které mu byly odtud dány. Jak by tedy mohl poskytnout více, než mu bylo dovoleno? Jak by mohl ponechat Orsovu celou Turkům a vzdát se Sabatzu s jeho starým opevněním? Na to poslední by snad velkovezír ani nepomyslel,

kdyby se nechtěl s větší slávou vypravit před Bělehrad. Jak se tedy dalo předvídat, že hrabě Neipperg bude jednat zcela proti tomu, co mu bylo nařízeno?

Co se týče toho, co je řečeno o hranicích Bosny ve třetím článku, není v našich dopisech ani slovo a nevíme, že by se o tom někdy uvažovalo. Kdo by si mohl představit, že služebník, poddaný a ministr bude bez jakékoli nutnosti z vlastní pravomoci nakládat s územím svého pána? Lidská předvídavost nemůže takové události předpokládat.“

V tomto odstavci je zmíněna největší výtku, jakou měla Vídeň proti Neippergovi, a sice to, že postoupil Osmanům víc, než mu bylo původně dovoleno a ani nepočkal na oficiální odpověď ani od dvorské válečné rady ani od císaře. Tyto pasáže měly za úkol zdůraznit Neippergovi vinnu a fakt, že situace byla, i přes veškerá možná opatření zcela mimo kontrolu císaře.

„Pokud jde o postoupení rakouského Valašska, jsme ve čtvrtém článku jako podmínku fine qua non nařídili, aby k němu byla připojena doložka, že cesty vybudované od uzavření Pasovské smlouvy nebudou opraveny. A ačkoli se Turci nemohou vyvázat z bývalých dohod, hraběti Neippergovi se hodilo vynechat to, co jsme mu přikázali.

Kromě toho, co bylo řečeno výše ohledně ostrova a pevnosti Orsova, byl hrabě Neipperg stejně málo oprávněn vzdát se nejmenší části Banátu nebo souhlasit s opatřením týkajícím se Staré Orsovy kromě mnoha jiných závad, nedostatků a výjimek, které by bylo příliš dlouhé sem vkládat.

Závěr předběžných ustanovení je ze všech nejhorší. Ačkoli podle posledních rad je smlouva s Ruskem na pokraji uzavření, hrabě Neipperg se o zájmy Ruska nestaral tak, jak by měl. Nebyl stanoven termín ratifikace ani doba trvání míru. A kdo by věřil, že hrabě Neipperg, který je rozumný člověk, mohl stanovit začátek plnění předběžných podmínek na pět dní a začátek jednání o konečné smlouvě na deset dní? V rozporu s naším dopisem z 11. srpna.

Právě toto urychlené provedení činí jeho a hraběte Wallise v nejvyšší míře vinnými. Neboť ačkoli měl Wallis zakázáno vměšovat se do mírových záležitostí, nevyplývá z toho, že by bez našeho rozkazu a pouze na základě nóty hraběte Neipperga mohl okamžitě přistoupit k vydání a zboření tak důležité pevnosti, jakou je Bělehrad, a vydat Turkům jeho bránu, což je v rozporu se všemi vojenskými pravidly, i kdyby důležitost jejího zachování nebyla v našich dopisech a dopisech válečné rady tak často opakována.

Tímto unáhleným provedením se všechny úvahy staly zbytečnými a všechny opravné prostředky nemožnými. A naši vlastní služebníci nás zbavili svobody neschválit to, co Turkům poskytli proti našemu zájmu, zájmu našich království a států i celého křesťanstva.

Sami Turci, uvážíme-li všechny tyto okolnosti, by nemohli špatně snášet, kdybychom odmítli předběžné dohody podepsané spíše zajatcem než ministrem. A my jsme byli plně rozhodnuti tak učinit podle jednomyslné rady našeho ministerstva a našich vlastních sklonů, kdyby nedošlo k překotnému provedení, a skutečně jsme markýzi de Mirepoix dali najevo, že bez našeho souhlasu nemůže dojít ke garanci Francie. Dopis byl také skutečně připraven a chystal se být odeslán ve výše uvedeném smyslu hraběti Neippergovi, když ráno přišla zpráva, že exekuce byla zahájena, takže pak nezbylo nic jiného než potvrdit předběžné podmínky, samy o sobě neplatné, jejich ratifikací, která byla od nás vymožena.

A my budeme neméně nábožně dodržovat zmíněné předběžné podmínky i přes všechny výše uvedené okolnosti a jako by pro nás byly stejně výhodné jako škodlivé a jak jsme si přáli, aby markýz de Villeneuve ujistil Portu a jak jsme naznačili hraběti Neippergovi.

Protože však naše čest, důstojnost, závazky a dobrá víra nás zavazují, abychom doma i v cizině dali na vědomí, co se stalo, napsali jsme nejprve carevně a od té doby jsme usoudili, že je vhodné, aby byl průběh celé záležitosti oznámen tímto dopisem všem evropským dvorům. S touto poznámkou, že tak jako na jedné straně krajně neschvalujeme podepsané předběžné dohody, tak na druhé straně je přesně dodržíme a ratifikace budou jednou vyměněny. Že hrabě Neipperg nejen velmi překročil své plné pravomoci, ale jednal také přímo v rozporu s našimi rozkazy, že naše ministerstvo se na tom nijak nepodílelo a nijak se neprovinilo. A konečně, že v pravý čas neopomeneme učinit, co bude spravedlnost vyžadovat.“

V závěrečných pasážích je konstatováno, že i přesto, že byl mír Neippergem uzavřen za podmínek, ke kterým Vídeň nedala svůj souhlas, tak se Habsburská říše jej rozhodla respektovat, neboť byl Bělehrad a postupně i celé Srbsko a Valašsko již pevně v rukách Turků a taky protože se jednalo o záležitost cti.

„Dodržení všeho, co je předem dáno určuje naši nejčestnější vůli a mínění. A my tak zůstáváme.“

Memorandum zcela zjevně vzniklo za účelem nasměrování co nejvíce vinnu na Wallise a Neipperga, které vinilo z neschopnosti a až zločinné nedbalosti. Text měl vysvětlit, že především vinnou obou důstojníků korespondence z fronty byla nejasná a vágní či přímo

neexistující a události se často seběhly mnohem dříve, než na ně byl císař schopen vůbec zareagovat, a tedy nebyl nijak zodpovědný za tuto katastrofální porážku. Výtky vůči oběma důstojníkům se dle všech dostupných informací zakládaly na reálných faktech, nicméně, jak již bylo výše vysvětleno, byl zde opominut důležitý fakt, a to že císař maršálu Wallisovy udělil rozsáhlé pravomoci, když jej jmenoval do čela tažení koncem roku 1738. Kdyby něco takového bylo veřejně přiznáno, hrozilo by, že by lid začal vnímat i císaře jako spoluviníka, čemuž se toto memorandum snažilo předejít.

V tomtéž čísle Wienerisches Diarium vyšla i zpráva o zatčení maršála Wallise a generála Neipergera.¹⁶⁰

„Polní maršál hrabě Wallis a generál polní zbrojmistr hrabě Neiperger obdrželi 24. a 26. tohoto měsíce nejmilostivější císařský příkaz. Podle tohoto rozkazu se první z nich vzdal velení armády a předal jej polnímu maršálovi baronu von Seherovi, ale také mu bylo tím nařízeno, aby se vypravil do Szigetú a zůstal tam ve vazbě až do dalších rozkazů nejvyšší císařské autority. Příkaz zůstat ve vazbě by měl být uposlechnut.

Generálnímu polnímu maršálovi hraběti z Neipergeru bylo rovněž nařízeno, aby zůstal ve vazbě až do dalšího příkazu císařského dvora. Místo mezi Orschem a Raabem bylo zvolen jako místo jeho vazby až do dalšího nejmilosrdnějšího rozkazu. Rozkazy by měly platit.“

Zajímavostí je, že zatímco noviny informovaly o zatčení obou důstojníků, tak už neinformovaly o průběhu jejich procesu. Pravděpodobný důvod je, že se císařský dvůr obával, že další zprávy by situaci a negativní publicitu okolo této kauzy jenom zhoršovaly. A proto císařské memorandum ze září roku 1739 zůstává jediným oficiálním vyjádřením k vyšetřování a zatčení několika vyšších císařských důstojníků. Podobný přístup byl uplatněn, jak už bylo zmíněno, i u generála de Moreze, jehož odsouzení a poprava by jistě podkopaly rakouskou morálku, a proto o nich noviny nereferovaly. Totéž i na příkladu maršála Königsegga, jenž byl předtím, než byl sám vyšetřován, slavnostně „uklizen“ na prestižní ale nevýznamný post.

Jakousi výjimku představuje proces s maršálem Fridrichem ze Seckendorffu, kterému se ve Vídni dočkalo nebývalé veřejné pozornosti, neboť byl doprovázen štvavou kampaní vedenou vídeňskými jezuitami, kteří jeho neúspěch vnímali jako boží trest za to, že byl Seckendorff protestantem.¹⁶¹ Například jezuitský kněz Franciscus Peikhart (*1684-†1752)

¹⁶⁰ Wiener Zeitung. Der Österreichischen Nationalbibliothek [cit. 21.2. 2024]. URL: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrr&datum=17390930&zoom=33>>

¹⁶¹ ROIDER, Karl A. *Reluctant Ally: Austrias Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739*, s. 114.

prohlásil: „*Ten kacířský generál v čele katolické armády mohl jen urazit Všemohoucího a odepřít jeho požehnání zbraním jeho císařského a katolického Veličenstva.*“¹⁶²

¹⁶² La Lande, *Histoire de rempereur Charles VI.* [cit. 27.5. 2024]. URL: <https://books.google.cz/books?id=yN9XAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

5. Závěr

Manipulace veřejného mínění a agitace prostřednictvím tištěných médií v raném novověku představuje zajímavé a, s výjimkou propagandistických snah kardinála de Richelieua, i vcelku neprobádané téma. V této práci jsem se však rozhodl zkoumat, jak tento fenomén vypadal v tehdejší Rakouské monarchii. Jako příklad jsem rozhodl použít soud s polním maršálem Jiřím Olivierem, hrabětem z Wallisu a polním zbrojmistrem Vilémem Reinhardem, hrabětem z Neippergu. Na tomto procesu jsem se pokusil ilustrovat snahy císařského dvora ve Vídni minimalizovat negativní dopad na veřejné mínění vůči panovníkovi, čehož mělo být dosaženo co největším zdůrazněním viny obou důstojníků.

První kapitola popisuje historický kontext, tedy příčiny, průběh a důsledky rakousko-turecké války. Je zde popsána politická situace v tehdejší Evropě a také mezinárodní postavení Rakouska, která se po válce o polské dědictví ocitla téměř v izolaci. Dále jsou zde uvedeny snahy Ruska o získání osmanských území v Černomoří, tedy důvodu, proč k oné válce došlo. Rovněž jsou zde popisovány snahy Vídně o navázání spojení s Ruskem, které vyústily v zapojení Rakouské monarchie do konfliktu proti Turkům. Tato válka měla být snadným vítězstvím spojenců kvůli špatné situaci v tehdejší Osmanské říši. Turecký odpor však byl nakonec mnohem silnější a odhodlanější než Rusové a Rakušané předpokládali a válka se i kvůli mnohým chybám, především rakouských velitelů, změnila ve snahu o udržení *statusu quo*. Zatímco se však Rusku podařilo jej udržet, tak Rakousko přišlo o mnohá území, která dobylo v předchozích konfliktech, což sebou neslo i důsledky pro Wallise a Neipperga. Nakonec jsou zde uvedeny stručné životopisy hlavních aktérů těchto událostí, a to maršála Wallise a polního zbrojmistra Neipperga.

Druhá kapitola se věnuje historii *Wienerisches Diarium* a *The London Gazette*, tedy dvou periodik, které posloužily jako prameny pro tuto práci. Dále je zde uvedena historie tištěných médií v raně novověké Evropě, a to od prvních psaných novin a letáků, až po rozvoj tištěných periodik a pamfletů, které měly čtenáře nejen informovat o různých událostech, ale i šířit nové myšlenky, ať už náboženské či politické. Je zde uvedeno i jejich využívání coby nástroje různých ideologických bojů.

Třetí kapitola se zabývá samotným tématem bakalářské práce, a to snahou o usměrnění veřejného mínění tak, aby nebyl z této porážky viněn sám císař či jeho ministři. Tato snaha byla patrná především v oficiálním císařském memorandu, které vyšlo koncem září na stránkách

Wienerisches Diarium (dnešní *Wiener Zeitung*) a bylo distribuováno i v ostatních evropských zemích. Bylo například publikováno i v tehdejších britských novinách *The London Gazette*.

Tento několikastránkový spis se snažil objasnit, jak došlo k mnoha neúspěchům v závěru války, přičemž byl dán důraz na špatnou komunikaci mezi Vídní a maršálem Wallisem, který měl posílat neúplné depeše. V memorandu bylo uvedeno, že i například v soukromých dopisech posílal mnohem obsáhlejší popisy situace na frontě než v oficiálních hlášeních. Bylo mu zde vyčítáno, že instrukce z dvorské válečné rady mnohokrát ignoroval a nadále vedl kampaň způsoby, které Vídeň shledala jako nekompetentní.

Tyto i další důvody měly vysvětlit, proč mu byla odebrána pravomoc jednat s nepřítelem o míru a ta byla následně převedena na jeho podřízeného, polního zbrojmistra Neipperga, který byl dle mínění dvora zkušeným diplomatem, a kterému byla dána i pravomoc učinit jisté ústupky vůči Osmanům. Když však 1. září 1739 došlo k uzavření míru, na jehož základě rakouská říše přišla o Bělehrad, Srbsko a Malé Valašsko, shledal císařský dvůr, že Neipperg silně překročil své pravomoci a také se vzdal území bez souhlasu císaře, přičemž dopustil, aby Turci obsadili Bělehrad a další důležité pozice dříve, než mohla z Vídně přijít odpověď. Císařský dvůr v memorandu odmítl i Neippergovu obhajobu, že nevěděl, že situace není tak vážná, aby před Turky musel kapitulovat a argumentoval, že tohoto faktu si musel být alespoň z části vědom. Memorandum nakonec konstatovalo, že v důsledku těchto událostí nezbylo nic jiného, než přijmout podmínky bělehradského míru a ukončit válečný stav s Osmanskou říší.

Memorandum však nebylo pouze informačním dokumentem. Mělo zároveň i zajistit, aby z této porážky nebyl obviňován sám císař Karel VI. a toho se snažilo dosáhnout tím, že zatajilo některá podstatná fakta a dávalo velký důraz na vinu Wallise a Neipperga.

V úvodní části ústřední kapitoly se také nachází popis způsobu, jakým *Wienerisches Diarium* a *The London Gazette* referovaly o situaci na bojišti před uzavřením bělehradského míru. Účelem této části je posloužit jako kontrast vůči vesměs dehonestujícímu a alibistickému memorandu, aby byl pochopen způsob, jakým císařský dvůr chtěl utvářet veřejné mínění tak, aby obraz císaře Karla VI. byl co nejmíň poškozen.

6. Resumé

The manipulation of public opinion and agitation through the print media in the early modern period is an interesting and, with the exception of Cardinal de Richelieu's propaganda efforts, largely unexplored topic. In this thesis, however, I have chosen to explore what this phenomenon looked like in the Austrian monarchy of the time. As an example, I decided to use the trial of Field Marshal George Olivier, Count of Wallis, and Field Armorer Wilhelm Reinhard, Count of Neipperg. I have tried to use this trial to illustrate the efforts of the Imperial Court in Vienna to minimise the negative impact on public opinion towards the monarch, which was to be achieved by emphasising the guilt of both officers as much as possible.

The first chapter describes the historical context, i.e. the causes, course and consequences of the Austro-Turkish War. It describes the political situation in Europe at the time, as well as the international position of Austria, which found itself almost isolated after the War of the Polish Succession. It also describes Russia's efforts to acquire Ottoman territories in the Black Sea, the reason why the war took place. Also described are Vienna's efforts to forge an alliance with Russia, which resulted in the Austrian monarchy's involvement in the conflict against the Turks. This war was supposed to be an easy victory for the Allies because of the bad situation in the Ottoman Empire at the time. However, the Turkish resistance ended up being much stronger and more determined than the Russians and Austrians had anticipated, and the war turned into an effort to maintain *the status quo* due to many mistakes, especially by the Austrian commanders. However, while Russia succeeded in maintaining it, Austria lost many of the territories it had conquered in previous conflicts, with consequences for Wallis and Neipperg. Finally, there are brief biographies of the main players in these events, namely Marshal Wallis and Field Armourer Neipperg.

The second chapter deals with the history of the *Wienerisches Diarium* and *The London Gazette*, two periodicals that served as sources for this thesis. It also provides a history of the print media in early modern Europe, from the first written newspapers and pamphlets to the development of printed periodicals and pamphlets, which were intended to keep readers not only informed of events but also to spread new ideas, whether religious or political. Their use as a tool in various ideological struggles is also mentioned.

The third chapter deals with the actual topic of the thesis, namely the effort to direct public opinion so that the emperor himself or his ministers would not be blamed for the defeat. This effort was particularly evident in the official Imperial Memorandum, which was published

at the end of September in the pages of the *Wienerisches Diarium* (today's *Wiener Zeitung*) and distributed in other European countries. It was also published, for example, in the then British newspaper *The London Gazette*.

This several-page dossier sought to explain how many of the failures at the end of the war came about, with emphasis on the poor communication between Vienna and Marshal Wallis, who was supposed to have sent incomplete dispatches. The memorandum stated that even in private letters, for example, he sent much more extensive descriptions of the situation at the front than in official reports. He was also accused of ignoring instructions from the Court War Council on many occasions and continuing to campaign in ways that Vienna found incompetent.

These and other reasons should explain why he was deprived of his authority to negotiate peace with the enemy and subsequently transferred to his subordinate, Field Armourer Neipperg, who was, in the opinion of the court, an experienced diplomat and who was also given the authority to make certain concessions to the Ottomans. However, when on 1 September 1739 a peace was concluded, under which the Austrian Empire lost Belgrade, Serbia and Lesser Wallachia, the Imperial Court found that Neipperg had greatly exceeded his powers and had also surrendered territory without the Emperor's consent, allowing the Turks to occupy Belgrade and other important positions before a reply could come from Vienna. The imperial court also rejected in a memorandum Neipperg's defence that he did not know that the situation was not so serious that he had to capitulate to the Turks, arguing that he must have been at least partly aware of this fact. The Memorandum finally concluded that, as a result of these events, there was no choice but to accept the terms of the Belgrade Peace and end the state of war with the Ottoman Empire.

However, the Memorandum was not merely an information document. It was also intended to ensure that the Emperor Charles VI himself was not blamed for the defeat, and it sought to achieve this by concealing certain essential facts and placing great emphasis on the guilt of Wallis and Neipperg.

The opening part of the central chapter also contains a description of the way in which the *Wienerisches Diarium* and *The London Gazette* reported on the situation on the battlefield before the conclusion of the Peace of Belgrade. The purpose of this section is to serve as a contrast to the mostly disparaging and alibi-like memorandum, in order to understand the way

in which the imperial court wanted to shape public opinion so that the image of Emperor Charles VI. would be damaged as little as possible.

7. Seznam pramenů a literatury

7.1 Literatura

AKSAN, Virginia H. *Ottoman Wars 1700-1870: An Empire Besieged*. Pearson Education, 2007. ISBN 0582308070.

ANGELI, Moriz. *Der Krieg mit der Pforte 1737–1739*. Mitteilungen des k. (u.) k. Kriegsarchivs 6, 1881. s. 247–338 a 409–479.

BAROCH, Miroslav, Hrabata Wallisové, *Heraldika a genealogie* 40, 2007, č. 3-4, s. 193-226.

BROFT, Miroslav. *Vojenské dějiny Československa. II. díl, (1526-1918)*. Praha: Naše vojsko, 1986.

GÜNGÖRÜRLER, Selim. *The Repercussions of the Austro-Russian-Turkish War (1736-1739) on the Diplomacy and the International Status of the Ottoman Empire*. Istanbul, 2014. ISBN 9786059022057.

KLEMENT, Rita. „*Das Wiener Alltagsleben in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts im Spiegel des Wienerischen Diariums*“. Diplomarbeit. Universität Wien, der Philologisch-Kulturwissenschaftlichen Fakultät. Wien, 2012.

KNECHT, Robert Jean a POŠUSTOVÁ-MENŠÍKOVÁ, Stanislava. *Richelieu*. Historická paměť, sv. 18. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-430-1.

KOPECKÝ, Ladislav. *Public relations: dějiny - teorie - praxe. Žurnalistika a komunikace*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4229-8.

LIŠKA, Vladimír. *Panovníci českých zemí ve faktech, mýtech a otaznících*. Praha 2011. ISBN 978-80-7388-048-4

Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 5. N-Q. V Praze: Československý Kompas, 1931.

Ottův slovník naučný Nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Díl 3., Svazek 2, [Konkurs - Majo]. Praha: vl. nákladem, 1935.

Ottův slovník naučný Nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Díl 4., Svazek 1, [Majon - Od]. Praha: Novina, 1936.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 19. díl, P - Pohoř. Praha: vl. nákladem, 1902.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 18. díl, Navary - Oživnutí. Praha: vl. nákladem, 1902.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 27. díl, Vůz-Žyžkowski. Praha: vl. nákladem, 1908.

PARVEV, Ivan. *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade, 1683-1739.* University of Michigan, 1995. ISBN:9780880333283.

REGELE, Oskar (1954). *Die Schuld des Grafen Reinhard Wilhelm von Neipperg am Belgrader Frieden 1739 und an der Niederlage bei Mollwitz 1741.* MÖStA. 7: 373–398.

ROIDER, Karl A. *Austria's eastern question, 1700-1790.* Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1982. ISBN 0691053553.

ROIDER, Karl A. *Reluctant Ally: Austria's Policy in the Austro-Turkish War, 1737-1739.* Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1972. ISBN 978-0807102374.

ŘEZÁČOVÁ, Monika. *Jiří Olivier Wallis v síti rodinných vztahů.* České Budějovice, 2018. Diplomová práce. Jihočeská univerzita, filozofická fakulta, historický ústav. Vedoucí práce PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D.

SOMMERRGGER, Karl: *Neipperg, Wilhelm Reinhard Graf.* In: *Allgemeine Deutsche Biographie* (ADB). Band 52, Duncker & Humblot, Leipzig 1906.

ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století).* Knižnice Matice moravské, sv. 35. Brno: Matice moravská, 2011. ISBN 978-80-86488-81-3.

Tupetz, T. *Der Türkenfeldzug von 1739 und der Friede zu Belgrad.* Historische Zeitschrift, 1878. Vol. 40 (Issue 1). pp. 1-51.

VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií.* Žurnalistika a komunikace. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4178-9.

VERNER, Pavel. *Historie mediální komunikace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2013. ISBN 978-80-7452-027-3.

WHEATCROFT, Andrew. *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe*. University of California, 2008. ISBN 0224073648.

WURZBACH, Constantin. *12 Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich - Zwölfter Teil - Klacel - Korzistka*. Universitätsbibliothek Graz 1864.

WURZBACH, Constantin. *20 Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich - Zwanzigster Teil - Nabelak-Odelga*. Universitätsbibliothek Graz 1885.

WURZBACH, Constantin. *33 Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich - Dreiunddreißigster Teil - Schwarzenberg - Seidl*. Universitätsbibliothek Graz 1877.

WURZBACH, Constantin. *52 Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich - Zweiundfünfzigster Teil - Vrcevic - Wallner*. Universitätsbibliothek Graz 1885.

7.2 Internetové zdroje

A history of The Gazette. The Gazette [cit. 10. 8. 2024]. <<https://www.thegazette.co.uk/history>>

Father Joseph. Britannica [cit. 15.5. 2024]. <<https://www.britannica.com/biography/Father-Joseph>>

Jahresauswahl - Jubiläumsnummer der Wiener Zeitung 1703-1903. Der Österreichischen Nationalbibliothek [cit. 21.7. 2024]. URL: <<https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=wzj&datum=1903&pos=17>>

La Gazette. Britannica. [cit. 28.3. 2024]. URL: <<https://www.britannica.com/topic/La-Gazette>>

Martin Luther. Britannica [cit. 1.5. 2024]. <<https://www.britannica.com/biography/Martin-Luther>>

Pamphlet. Britannica [cit. 12.5. 2024]. <<https://www.britannica.com/art/pamphlet>>

Wiener Zeitung. Austria-Forum [cit. 27.2. 2024]. URL: <https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Wiener_Zeitung>

7.3 Prameny

La Lande, *Histoire de rempereur Charles VI*, IV. [cit. 27.5. 2024]. URL: <https://books.google.cz/books?id=yN9XAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

Notices. The Gazette – Official Public Record [cit. 10.8. 2024]. URL: <https://www.thegazette.co.uk/all-notices?ref=topmenu>

Wiener Zeitung. Der Österreichischen Nationalbibliothek [cit. 21.2 2024]. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz>

7.4 Obrázková příloha

1. Obrazová příloha č. 1: Zpráva o bitvě u Grocky z 29. července 1739, strana 1. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390729&seite=11&zoom=33>, odkaz funkční k 15.8. 2024].

2. Obrazová příloha č. 2: Zpráva o bitvě u Grocky z 29. července 1739, strana 2. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390729&seite=12&zoom=33>, odkaz funkční k 15.8. 2024].

3. Obrazová příloha č. 3: Článek o zatčení polního maršála Wallise a generála Neiperga ze 30. září 1739, část 1. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].

4. Obrazová příloha č. 4: Článek o zatčení polního maršála Wallise a generála Neiperga ze 30. září 1739, část 2. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].

5. Obrazová příloha č. 5: Císařské memorandum ze září 1739, strana 1. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].

6. Obrazová příloha č. 6: Císařské memorandum ze září 1739, strana 2. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].

7. Obrazová příloha č. 7: Císařské memorandum ze září 1739, strana 3. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].
8. Obrazová příloha č. 8: Císařské memorandum ze září 1739, strana 4. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024]
9. Obrazová příloha č. 9: Císařské memorandum ze září 1739, strana 5. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].
10. Obrazová příloha č. 10: Císařské memorandum ze září 1739, strana 6. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].
11. Obrazová příloha č. 11: Císařské memorandum ze září 1739, strana 7. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].
12. Obrazová příloha č. 12: Císařské memorandum ze září 1739, strana 8. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].
13. Obrazová příloha č. 13: Císařské memorandum ze září 1739, strana 9. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].
14. Obrazová příloha č. 14: Císařské memorandum ze září 1739, strana 10. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].
15. Obrazová příloha č. 15: Císařské memorandum ze září 1739, strana 11. [převzato z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17390930&zoom=61>, odkaz funkční k 21.6. 2024].

Extra-Blat (zu Num. 60.) 29. Julii 1739.

Aus dem Kaiserl. Feld-Lager in Servien den 23sten Julii

1 7 3 9.

Den 18. dieses lieffe die Nachricht ein / daß die ganze Türckische Macht bey Rawna angelanget wäre / und die Morava zu passiren vor hätte. Der commandirende Herr General hat solchem nach gleich entschlossen / das Neipergische Corpo an sich zu ziehen / und den Feind aufzusuchen.

Den 21sten wurde man verständiget / daß der Feind schon ein starkes Lager zu Semendria hätte / und dessen ein ansehnliches Corpo sich zu Krozka besände / so beständig verstärket wurde. Es ist also in dem Feld-Lager bey Vincza / wohin sich auch der General-Feld-Zeugmeister Hr. Graf von Neiperg begeben hatte / in einem mit Zu-ziehung des Hrn. General-Feld-Marschallen Freyherrn von Seher / gedachten Hrn. Grafens von Neiperg / des Prinzen von Sachsen-Nildburgshausen / und des Hrn. Grafens von Etyrum gehaltenen Kriegs-Rath einhelliglich beschloffen worden / das Neipergische Corpo nicht zu erwarten / sondern bevor noch der Feind zu Krozka als einem sehr vortheilhaften Ort sich verstärkete / ihn anzugreifen.

Dahero noch denselben Abend gegen Mitter-Nacht der commandirende Hr. General Feld-Marschall Graf von Wallis mit bey sich gehalten 14. Regimentern Cavallerie / und 18. Granadier-Compagnien ohne einzigen Trommel-Schlag aufgebrochen / und voraus marschirt / sich nebst dem General-Feld-Marschallen Freyherrn von Seher à la Tête setzend mit dem an den Prinzen von Sachsen-Nildburgshausen zuruck-gelassenen Befehl / ihme mit der ganzen Infanterie auf dem Fuß nachzufolgen: wie dann auch der General-Feld-Zeugmeister Graf von Neiperg versichert hatte / des folgenden Tags ganz gewiß zu Vincza eintreffen zu wollen.

Den 22. kame mit anbrechen dem Tag der commandirende Hr. General mit bey sich habender Cavallerie / und 18. Grenadier-Compagnien zu Krozka an / und poussirte sogleich den Feind von allen Seiten / ungehindert das Debouchement gegen Krozka gar etwas hartes / und so mehreres beschwerlich / als man durch lauter Desfiléen an dem Feind kommen mußte.

Es

Es hat sich aber das Hohenzollerische Regiment / so sehr bray gethan / zu weit begeben / wo es dann wieder angegriffen worden / und allen Vortheil zu verlassen / sich gezwungen gesehen; welches die nachtheilige Folgen gehabt / daß man nicht allein mit dem Vorhaben nicht ausgelangt / sondern auch sich auf die Anhöhen zurück ziehen müssen; zur Zeit / da eben der Prinz von Sachsen-Nilburgshausen mit der Infanterie angekommen; welcher sogleich rechter Hand einen Posten / an welchem die ganze Retraite gelegen ware / gefasset / wo er zum öfteren von dem Feind angegriffen / aber dieser allzeit wieder zurück getrieben worden.

Man hat niemalsen gesehen / daß der Feind den ganzen Tag bis in die Nacht in continuirlichen Feuer so hartnäckigt / wie diesesmal /

operirt habe. Ihro Durchleucht der Prinz Carl von Lothringen haben nebst dem Fürsten von Waldeck dero Posten viele Stunden gegen denselben erhalten. In der Nacht hat man sich in das alte Lager wieder zurück gezogen. Allwo man aber aus Abgang der Fourage nicht lang bleiben kan.

Die eigentliche Anzahl deren Todten / und blessirten ist noch nicht bekannt indeme die Tabellen bey Absendung der Staffette noch nicht eingegeben worden. Unter denen Todten ist der Hr. General Versner / Hr. General Graf Caraffa / der junge Prinz Waldeck Obrister / und / wie man glaubt / der Prinz von Hessen-Rheinfels. Unter denen blessirten aber ist der Fürst von Waldeck / und der Hr. General Graf von Daun.

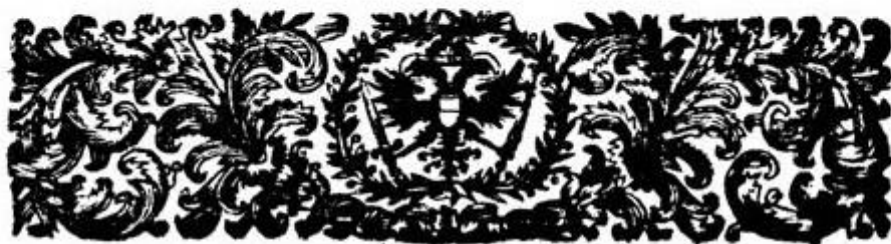

Es seynd an dem Feld: Marschallen Grafen von Wallis / und an dem General: Feld: Zeugmeister Grafen von Neuperg / untern 24. und 26sten dieses die gemessene Allergnädigste Kaiserl. Befehl ergangen / zu Folge welchen der erstere das Commando der Armee dem Feld: Marschallen Baron von Seher abtretten und übergeben / sohin aber in das ihm angewiesene Contumaz: Ort Sziget / sich verfügen / und alda bis auf fernere Allerhöchste Kaiserl. Verordnung in Arrest verbleiben solle.

3. Článek o zatčení polního maršála Wallise a generála Neiperga ze 30. září 1739, část 1.

Dem General: Feld: Zeug: Meister Grafen von Neuperg / ist desgleichen anbefohlen worden / daß er sich ungesäumt an das nechste Contumaz Ort so ein zwischen Orsch / und Raab gelegener Mayer: Hof ist / begeben / und alda als den ihm dormalen angewiesenen Arrest: Ort / bis auf weitere Allergnädigste Kaiserl. Befehle verharren solle.

4. Článek o zatčení polního maršála Wallise a generála Neiperga ze 30. září 1739, část 2.

Circular - Rescript,

Was von Sr. Kaiserl. Majestät an dero samentliche Ministros an auswärtigen Höfen ergangen.

In den Umständen / so den unvorsichtigen / und unglücklichen Angriff bey Kroska begleitet / seynd dir zu seiner Zeit zu wissen gethan worden. Ungehindert Unserer mehrmaliger Befehlen / mit der Vorrückung an die Morawa nicht zu saumen / hat Graf von Wallis sich den Feind bey Semendria vorkommen lassen. So all übriges Unheil nach sich gezogen. Unter allerhand nichtigen Ausflüchten / und verdrehten Auslegungen derer an ihn durch seine Behörde erlassener Verordnungen hat er sich länger / als seyn sollen / inner denen Linien bey Belgrad verweilet / und andurch der Cavallerie den ersten Stoß gegeben. Die darüber sich vermehrende Klagen haben ihn endlich zu einiger / aber so spätem Vorrückung vermöget / daß ihme der Feind nicht nur bey Semendria / sondern auch bey dem wichtigem Posto zu Kroska vorgekommen ist. Zu wiederholten malen ware ihme Grafen von Wallis anbefohlen worden / in dem Fall / da der Groß / Bihier gegen ihme sich wenden solte / nicht mit zertheilter / sondern vereinbarten Macht ihme die Schlacht zu liefern. Diesem Befehl schnurstracks zu wider ist / nachdeme er unter dem Vorwand / das Neubergische Corpo an sich zu ziehen / die kostbareste Zeit verstreichen lassen / auf einmal der Entschluß von ihme / Grafen Wallis / gefasset worden / nicht nur sothanes Corpo nicht abzuwarten / sondern so gar den Angriff mit der alleinigen bey sich habenden Cavallerie / und 18. Granadiers / Compagnien zu thun ; und zwar an einem Ort / wo ihme die große Beschränklichkeit / mit der Cavallerie zu operiren / nicht verborgen ware.

X

Man

Diesen gefassten Entschluß hat er den 21. Julii einberichtet / und unter dem Vorwand der vorhandenen Gefahr ob dem Verzug ohnmittelbar darauf vollzogen.

Man ist ihn also erst den 26. des nemlichen Monats hier innen worden / wo doch der Angriff allschon den 22. mit anbrechendem Tag erfolgt ware.

Ungehindert des Vortheils / so der Feind bey Krozka vor sich hatte / würdten nach aller menschlichen Vermutung die alda vorgesundene Schwürigkeit durch die Tapferkeit derer Truppen überwunden worden seyn / wofern sie anderst angeführet worden wären. Man ließe ihnen aber keine Zeit / sich zu formiren / und der Angriff beschähe auf eine Art / welche durchaus gegen alle Militar-Regeln ließe. So man von einem so erfahrnem Generalen / als Graf von Wallis ist / sich ohnmöglich zum voraus hätte vorstellen können. Es konte also aus einem so gearteten Angriff nichts anderes erfolgen / als was in der That erfolgt ist. Und ist sich noch zu verwunderen / daß nachdeme die Cavallerie bereits in völlige Unordnung gebracht ware / die alleinige Infanterie einen so geschwinden Feind / wie die Türcken seynd / mitten im Sieg aufzuhalten vermögert habe. Es hat also bey Krozka nicht an denen Truppen / sondern an der Anführung ermangelt / und was die Infanterie gethan / bestättiget zur genügen / was man sich mit gutem Grund zu versprechen gehabt haben würde / zum Fall auch gleich unerwartet des ganz in der nähe befindlichen Neubergischen Corpo der Angriff wenigstens so wie es hätte seyn sollen / von der in rechte Ordnung gestellten Infanterie / und Cavallerie zugleich beschehen wäre.

Da die Anzahl derer Todt und Blesirten sich in dieser Action nicht über 6000. Mann erstrecket / und das nachhero zu Grafen von Wallis gestoffene Neubergische Corpo mehr als doppelt so viel betragen ; So würden sich die daraus entsprungene fatale Folgen gar wol noch haben verhüten lassen / zum Fall nachhero / anstatt die Armeé / wie Wir ausdrücklich anbefohlen / auf alle thunliche Weiß zu verstärcken / dieselbe nicht noch mehr zu Grund gerichtet worden wäre. Sie hat aber leider weit mehr durch die darauf erfolgte beständige Bewegungen / und höchst beschwerliche Marschen / als vom Feind bey Krozka erlitten. Und an deren Verstärkung ist auch mit Ausserachtlassung derer an der Hand habenden Mitteln nicht ehender gedacht worden / als da sie in das Werk zu setzen nicht wol mehr an der Zeit ware. Ja man würde auch ohne der von der übrigen Generalität misrathenen Vorrückung nach Bypalancka / sich den bey Panczova erfochtenen Vortheil ergebig haben zu Nutzen machen können / wann es nicht auch diesfalls Graf von Wallis an nöthigen Vorkehrungen hätte erwinden lassen.

Ohnmöglich ware in allem obigen von hier aus Raht zu schaffen / indeme ohnmöglich ware / sich dergleichen Fehler vom Grafen von Wallis beygehen zu lassen / und noch weniger möglich / sich in die von ihme erstattete Berichte zu finden. Seine hin und her ausgestreute Privat-Briefe hielten weit mehr

in

in sich / als was er jemalen an Uns / oder an den Hof:Kriegs:Kabt überschrie-
ben. Häufige Widersprechungen waren nicht minder in seinen Briefen / als
Berichten zu finden. Niemalen hat er adäquatè so wenig auf die von Uns
eigenhändig unterschriebene / als auf die von Hof:Kriegs:Kabt aus er-
lassene Befehle geantwortet. Was er den einen Post:Tag belobet / wurde den
folgenden getadelt / und seynd wol mehrmalen durch einen Courier Relationen
von unterschieden Datis eingeloffen / so ohnmöglich unter sich zu vereinbaren
waren. Nicht weniger hat er sich in dem Friedens:Werk gar vieles zu schul-
den kommen lassen. Er ware mit keiner anderen Vollmacht versehen / als
welche einem jedem gegen die Türken commandirenden Generalen jederzeit mit-
zugeben gewöhnlich ist. Gleichwol hat er auch hierunter gar alles verwirret/
das meiste ohne Ruf:frag aus sich / und sehr vieles gegen die ausdrücklich ob-
habende Befehle gethan. Wir seynd andurch bemüffiget worden / ihme anzuz-
befehlen / sich in das Friedens:Werk weiters nicht zu mischen / dem Militari,
und beyrab der Conservation derer Truppen desto fleissiger abzuwarten / und
dem Grafen von Neuperg den habenden Gewalt durch eine in üblich: herge-
brachten Terminis verfasste Substitution zu übertragen. Auf diesen letzteren
seynd Wir aus der Ursach hierunter verfallen / weilen er bereits nach dem Pas-
sarowitzer:Frieden zur Gränz:Scheidung mit denen Türken gebrauchet wor-
den / und damals die obgehabte Verrichtung wol besorget hat.

Ehe noch dieses Verbott erfolgt ware / hatte er Graf Wallis ohne unserm
Wissen den Obristen Grafen Gros zum öfteren an den Groß:Rezier abgesendet /
und in eine ganz:unanständige / auch aus mehreren Betrachtungen schädliche Cor-
respondenz / zumalen wegen Belgrad / mit demselben sich eingelassen. So un-
ter anderen die vornehmste Beweg:Ursach ware / ihme Grafen Wallis alle
Einmischung in das Friedens:Werk / und alle dahin einschlagende Correspon-
denz gemessen zu untersagen.

Allschon den 2ten Augusti / folglich zwey Täge nach der glücklichen Action
bey Panczova / hat er / Graf von Wallis / nicht an Uns / nicht an Unseren
Hof:Kriegs:Kabt / sondern in einem Privat:Schreiben sich dahin vernehmen
lassen / daß Belgrad gewiß verloren / auf Truppen / und Officiers sich nicht
zu verlassen / sondern beide ganz kleinnüttg / mithin der Sachen Stand ganz
desperat, und keine Zeit / noch Augenblick zu verlieren wäre / um durch überge-
bung Belgrad den Frieden zu erkaufen. Das nemliche hat er in mehr ande-
ren Briefen von einem Post:Tag zum anderen wiederholet / und so gar an
Uns in noch nachdrucksameren Terminis, und mit dem Anhang überschrieben /
als ob es hierunter nicht auf Täge / sondern auf Stunden anzukommen hätte.

Wie sehr Wir andurch betroffen worden / ist unschwer begreiflich. So-
gleich als Uns die Nachricht von der Action bey Krozka zugekommen / haben
Wir aus billigem Mißtrauen in des Grafen von Wallis Betrag auch derer
übrigen Generalen von höherem Rang / und zugleich des Commandanten in
Belgrad Freyherrn von Sukow / schriftliche Meinungen über denen Mitteln /

diese importante Festung zu erhalten / abgefertert. Es ist Uns aber bis diese Stund die Meinung des letzteren nicht zugekommen / und die Vota derer übrigen Generalen seynd erst den 14. Augusti vom Grafen von Wallis eingeschicket worden / folglich erst den 20ten ejusdem eingelosen.

Da nun vorher noch durch sein des Grafen von Wallis öfters wiederholte Schreien / und Berichte die Gefahr so gar nahe / und so gar groß dargekeltet worden ; So haben Wir zwar aus dem vorhin schon gegen denselben geschöpften Mißtrauen Uns keineswegs andurch verleiten lassen / dessen so eifrig betriebenen Vorschlag zu billigen / weniger ihn darzu zu begwaltigen / sondern Wir seynd vielmehr in dem Entschluß / ihme keine Hände in der Friedens / Handlung zu lassen / um so mehrers aus eben dieser Ursach bestärket worden. Doch haben Wir / wiewolen wider Unsere selbst / eigene Meinung / und einzig / und allein um Uns / es erfolge / was da immer wolle / vor Gott / und der Welt nichts vorzuwerfen zu haben / der Nothdurft erntessen / Uns über den Grund / oder Ungrund dessen / was der commandirende General so oft wiederholet hat / zu erkundigen / und anderst nicht / als in dem äußersten Nothfall / nemlich wann Belgrad vom Fall zu retten platterdingen ohnmöglich wäre / den Grafen von Neuperg begwaltiget / gegen andere zur Sicherheit Unserer getreuester Erb / Länder darfür ausdingende / und ihme specificis vorgeschriebene Vortheile nur einen Theil dessen / was er denen Türken leider zugestanden / bey weitem aber nicht das / was erfolgt ist / ihnen zu verwilligen. Und seynd ihme Grafen von Neuperg die Hände dergestalten hierunter gebunden worden / als es nur immer in einer Vorschrift / Anweisung / oder Befehl mensch / möglicher / dingen bestehen können : wie er dann ohnmöglich etwas / so von Unserer Hand unterzeichnet wäre / wird aufweisen können / um den mindesten Theil seines Betrags zu rechtfertigen / oder auch nur einigermaßen zu beschönigen.

Bey dieser ob schon so grossen Vorsichtigkeit hat man es dennoch nicht bewenden lassen. Wie ist von Uns daran gedacht worden / ihme zu erlauben / weniger ihn dahin anzuweisen / daß er sich / wie erfolget / in das Türkische Lager begeben möge. Kein Wort ist darvon in Unseren Handschreiben vom 11. Augusti zu finden. So doch die alleinige seynd / welche ihme vor sothaner Verfügung / als dem Ursprung alles Übels zugekommen. Ohne sich aber derentwegen anzufragen / weniger Unsere Willens / Meinung abzuwarten / ja ohne es vorläuffig einzuberichten / hat er Graf von Neuperg sich all schon den 18. Augusti in das Türkische Lager verfüget / folglich denen Feinden ehender in die Hände geliefferet / als er mit ihnen zu tractiren angefangen. Dann er nicht einmal durch Geißel / wie sonst gewöhnlich ist / für seine Sicherheit / und Freyheit gesorget hat. Und was fast unglaublich / dennoch aber nur allzuwahr ist / so ist Uns bis diese Stund annoch nicht behörig bewust / was vor dieser unbedachtsamen Verfügung in das Türkische Lager vorher gegangen ; was bey derselben sich zugetragen / oder was sonst darmit eine Verknüpfung hat. Nur hat Graf von Wallis den 18. Augusti / within den

nemlichen Tag / als Graf Neuperg in das Türkische Lager sich begeben / daß solches erfolgt seye / obenhin einberichtet. Wir seynd es also blos überhaupt / und erst den 23. darauf / oder zur Zeit / wo dem Ubel vollständig abzuhelffen nicht mehr möglich ware / innen worden. Und wiezumalen Uns untereinstem von Unserem Kaiserl. Hof-Kriegs-Rath der Vortrag beschähe / daß vermög eines Suchowischen Berichts vom 14. Augusti dieser wackere Commendant die Stadt Belgrad / so Graf Wallis noch den 12ten für gang gewis verloren angegeben / den ganzen September über in dem Fall / da die Armee zu Semlin sich sehen wurde / erhalten werden zu können / behauptete; So ist ohne mindesten Verzug unter dem nemlichen Dato / nicht allein der positive Befehl / daß die Armee dahin vorrücken solle / ertheilet / sondern untereinstem auch dieser Umstand / und daß mithin Belgrad nicht nur in keiner nahen Gefahr / sondern vielmehr fast ausser aller Gefahr sich befinde / durch ein eigenes Handschreiben viel-erwehntem Grafen von Neuperg / und zwar mit dem merk-würdigem Zusatz zu erkennen gegeben worden / daß Wir ja weder zweiffeln wolten / noch könnten / er würde sich / da an der Erhaltung Belgrad alles gelegen wäre / von dem Stand des Orts noch ehender bey dortigem Commendanten erkundiget / als sich in die Friedens-Handlung mit denen Türken eingelassen haben. Es wurde ihme also bereits unter ob-erwehntem Dato nicht unkontzlich gelassen / daß der *Calus extremæ Necessitatis* nicht vorhande / mithin er auch weiters zu gehen nicht begwältiget seyn könnte / als die im vorigem Winter über dem Friedens-Plan vernohwene Generalen füglich denen Türken eingestanden werden zu können vermeinet haben. Nach welchem Plan Orsova rasiret / und Servien bis an die Morava in Unserem Gewalt verblieben wäre.

Dieses Unser Handschreiben vom 23. Augusti hat dem Grafen von Neuperg füglich den 28. Ejusdem, und also noch zeitlich genug vor der erfolgten Unterschrift derer fatalen Präliminarien zukommen können / und sollen / und muß ihme auch nach des Grafen von Wallis Berichten zugekommen / oder von denen Türken vorenthalten worden seyn.

Er Graf von Neuperg aber hat exemplo inaudito die ganze Zeit hindurch / als er sich im Türkischen Lager aufgehalten / kein Wort von allem / was allda in der so wichtigen Friedens-Handlung vorgefallen / weder an Uns / noch an Hof-Kriegs-Rath / noch Unsers Wissens an sonst jemandem einberichtet / welches er mit der Beyförg / sich denen Türken nicht verdächtig zumachen / nunmehr zu bemänteln suchet. Er hat es aber auch seithero nicht gethan / ausser daß er die eingeschickte ganz mangelhafte Abschrift derer Präliminarien mit einer kurzen nichts-heissenden / noch den mindesten Punct seiner Handlung nur in etwas erleuterender Relation unter dem 2. dieses besgleitet hat.

Über ein so ausserordentliches Stillschweigen hat sich so gar Graf von Wallis unter dem 24. 25. und 26. Augusti sehr verwunderet bezeuget. Dabero als Uns diese Wallisische Berichte durch einen Expressen zugekom-

men / Wir ungesäumt unter dem 31. Ejusdem Mensis geschärft / und solche Befehle an Grafen von Neuperg erlassen / welche ihme nach eigener Geständnuß Unsere schwere Ungnad über das inzwischen Erfolgte zum Voraus angekünDET. Wodurch aber weder er / noch Graf von Wallis sich abhalten lassen / zum voreiligem Vollzug des zugesagten zu schreiten / obgleich diese Befehl ehender eingeloffen / als der exemplo inaudito noch vor der Ratification zur wärklichen Vollziehung bestimmte Termin den Anfang genommen.

Den 2. dieses lieffen Nachrichten aus dem Türkischen Lager / aber nicht vom Grafen von Neuperg / sondern vom Marquis de Villeneuve hier ein / wodurch man zum allerersten verständiget worden / daß jener / ohne sich im geringsten an Unsere Befehle zu binden / mithin mit uerlaubter Überschreitung des ihme vom Grafen von Wallis per substitutionem übertragenen Gewalt / so gleich bey dem Antritt der Handlung das rasirte Belgrad denen Türken anerbotten ; wo doch der Marquis de Villaneuve ihnen Türken das Widerspiel mittelst genauerer Befolgung Unserer ihme eröffneten Willens Meinung beständig zu erkennen gegeben hatte. Wir seynd durch diese Nachricht äusserst betroffen worden / und haben zufolge einhelligen Einrahtens Unserer Ministerii ungesäumt gar allen Gewalt / von dem Frieden zu handeln / ihme Grafen von Neuperg benommen.

Leider aber waren diese / und mehr andere Vorsichtigkeiten / so hier anzuführen allzumeitläuffig fallen würde / theils vergebens / und theils zu spät.

Acht Tage nach eingeloffener Nachricht von seiner des Grafen von Neuperg Verfügung in das Türkische Lager ist derselbe / zum Schluß / und Unterschrift derley Friedens / Præliminariën geschritten / wo er sich in keinem einzigen Punct an die ihme so deutlich / und gemessen vorgeschriebene Befehle gehalten hat. Und was das schlimmeste ist / so hat er emen kürzeren Vollzugs / Termin denen Türken zugestanden / als um Uns die Nachricht davon zukommen zu machen / ohnungänglich erfordert wurde.

In wie weit Wir durch unwahre / und gekünstelte / den Stand deren Sachen für gänzlich Desperat , und Belgrad für gewiß verloren angegebens Berichte / wider Unsere eigene Meinung / und nur um Uns nichts vorzuzwerffen zu haben / Uns verleiten lassen / ihn Grafen von Neuperg zu begwaltigen / daß er in casum extremæ necessitatis , und zwar gegen der reciproce auszu dingenden habender Rasirung von Orsova / und Abtretung des ganzen Bannats / die Raummung Belgrad denen Türken eingestehen möge ; und daß Wir sogleich / als Wir einiges Licht von dem Ungrund dieser Berichten überkommen / noch in Zeiten / nemlich unter dem 23sten Augusti / vielgedachtem Grafen von Neuperg bedeutet / daß sothaner Casus nicht vorhanden ; ist oben bereits zur Genügen angemercket worden. Nicht nur warre dieser Casus nicht vorhanden / sondern Graf von Neuperg hat besser / und ehender / als Wir / auch bevor er sich in das Türkische Lager verfüget / das

geras

gerade Widerspiel des jenigen wissen sollen und müssen / was aus einer üblen Absicht so fälschlich / und strafmässig einberichtet worden ware. Der sich um Uns / Unser Erz / Haus / und die ganze Christenheit durch seine tapfere Gegenwehr / so viel an ihm ware / wol verdient gemachte General Suckow hat / wie obgemeldet / allchon unter dem 14den Augusti versichert / die Stadt Belgrad wenigstens bis Ende Septembris erhalten zu wollen / wann nur die Armee nach Semlin vorrücken würde. Der Sachen Stand hat sich nachher so nicht nur nicht verschlimmeret / sondern gebessert / und ware zur Zeit derer geschlossener Præliminarien nicht nur keine nahe / weniger die äufferste Gefahr / daß Belgrad fallen möchte / sondern vielmehr im Gegentheile gegründete / und fast sichere Hoffnung obhanden / den Ort zu retten : wordurch dann unter einstem die feindliche Armee gänzlich zu Grund gerichtet worden seyn würde.

Nachdeme der Feind schon fünf Wochen die Tranchéen eröffnet hatte / ware dessen ersterer Vor / Posten noch fünf bis sechshundert Schritt von dem ersteren Vor / Posten der Stadt entfernt. Die Bresche ware von keiner Wichtigkeit / und der dargegen gemachte Abschnitt von nicht minderer Stärke / als der Bastion selbst / woran die Bresche geleyet worden. Das Fort an der Borza hat zweymal den feindlichen Sturm abgeschlagen. Das anderseitige Donau / Ufer ware mehrers verichert / und durch die Vermögen Unsers gemessenen Befehls erfolgte Vorrückung der Armee nach Semlin ist der Feind die Sau zu passiren abgehalten worden.

Befehl nun gleich / daß dem Grafen von Neuperge / um Willen er aus eigener Schuld mehr einen Gefangenen / als Ministern im Türkischen Lager abgegeben / alle diese Umstände nicht just bekannt seyn können ; so müssen ihm doch deren einige / und mehr als nöthig ware / um nicht seinen Gewalt zu überschreiten / und Diametraliter gegen die obhabende Befehl zu handeln / bekannt seyn.

Er selbst hat noch unter dem 28sten Augusti durch den aus dem Türkischen Lager zurück / gekehrten Schwangheim dem General Suckow ins Geheim beybringen lassen / daß die tapfere Gegenwehr in Belgrad das einzige Mittel wäre / einen billigen Frieden von dem übermütigen Feind auszuwirken. Wie ist aber hiermit zu vereinbaren möglich / daß derselbe nach Anzeig des Französischen Botschafters / und zu dessen nicht geringer Befremdung / gleich nach seiner Eintreffung im Türkischen Lager / Belgrad dem Feind anerbotten. Hätte ihn nicht jenes / was er dem Suckow in Geheim beybringen lassen / von selbst auf die Gedanken leiten sollen / daß entweder Belgrad hindanzulassen nichts fruchten / oder solches zu thun nicht nöthig seyn würde / folglich er sich darzu nie begwaltet glauben möge ? Würde nicht eben andurch alles das jenige noch zum überfluß begründet / was Wir in allen Unseren nachherigen Hand / Schreiben an ihn Grafen von Neuperge / und in Unsers ersteren Hof / Cancellers Grafen von Sickingen Schrif-

Schriften an Marquis de Villeneuve ausdrücklich einfließen lassen : nemlich daß wann man wegen Belgrad des Groß: Vizers Verlangen sich fügen sollte / dieser nur alsdann es sich zu Nutzen machen würde / wann ihme / mit Gewalt von Belgrad sich zu bemestieren / keine Hofnung übrig verbliebe ? Und eben die von ihme Groß: Vizer eingestandene Demolirung ist ein unbetrügliches Kenn: Zeichen / daß er zu sothaner Bemestierung wenig Hofnung gehabt habe. Wenigstens hätte Graf von Neuerg / nachdem ihme wegen Belgrad die Hände so sehr gebunden waren / auch bey habenden Zweifeln wegen des Orts mehr: oder weniger Wehr: Stand sich / ehe er weiters gegangen wäre / bey Uns anfragen / und Unseren Entschluß vorläuffig abwarten sollen : als welches wol das allermindeste ist / was in weit weniger wichtigen / und häcklichen Umständen einem Ministro zu thun obliegt.

Allein dessen allen ungehindert / hat er / Graf von Neuerg / nicht nur Belgrad nebst mehr anderen / den ihme ertheilten Gewalt / und die obhabende Befehle weit überschreitenden Puncten dem Feind eingestanden / sondern noch über das / unerwartet Unserer Genehmhaltung / oder Mißbilligung / wovon doch kundbarer massen die Gültig: oder Ungültigkeit dessen / was ein Minister schliesset / lediglich abhanget / die Vollziehung desjenigen / was denen Türken zu gutem kommt / inner einer so kurzen Zeit zugesagt / daß ihnen Türken ein Thor von Belgrad noch ehender einzuraumen versprochen / auch wirklich eingeräumt worden / als Wir nicht den Schluß so fataler Præliminarien wissen können. Uns ist erst den 7ten spätem Abends eine sehr mangelhafte / mithin ganz unverständliche Abschrift derer Præliminarien zugekommen / und allschon den 6ten hat der Demolirung der Anfang gemacht werden sollen. Ja wie Wir seithero vernohmen / hat man nicht einmal mit dem Anfang der Vollziehung bis dahin zugewartet.

Ein solches Verfahren wäre um keineswegs zu billigen / wann sich gleich Graf Neuerg so genau an Unsere Befehl gehalten / als sehr er sich darvon entfernt hat. Nachdem aber das letztere in allen Puncten und Clausulen erfolgt ist ; So muß / und kan man es ohnmöglich anders / als wie eine Begebenheit ansehen / deren kein Beyspiel in allen Historien zu finden / und welche dermalen / als sie sich leider bereits zugetragen / kaum glaublich ist / eben aus dieser Ursach aber / bevor sie erfolgt / ohnmöglich vorzusehen / noch mithin zu verhüten ware.

Nicht minder als bey dem ersten Articul hat sich Graf von Neuerg auch in denen übrigen Articuli derer Friedens:Præliminarien / auf eine ebenmäßige fast nicht glaubliche / und dahero nicht vorzusehen / noch mithin zu verhüten möglich geweste Art vergangen.

Bey der Einsicht des zweyten Articuli haben Wir Uns in dessen Inhalt gar nicht zu finden gewußt. Zwar ware ihme / Grafen von Neuerg / erlaubt / die Demolition von Sabatz gegen der Demolition von Orsova / und zwar mit Beybehaltung Belgrad / denen Türken anzubieten. Welcher ge:
falt

halten es ihnen auch nach der hiesigen ganz deutlichen Anleitung von dem Marquis de Villeneuve vorgetragen worden wäre. Wie konnte ihm aber bey einer solchen ganz klaren / und gemessenen Vorschrift erlaubt seyn / das / was ihm disjunctivè gestattet wäre / cumulativè einzugehen / annehbens Orsova in dem Stand / worinnen es ist / denen Türken zu überlassen / und zugleich Sabacz (worauf vielleicht der Groß: Bezier selbst um nur mit Ehren aus dem bey Belgrad genommenen impigno zu scheiden / nicht verfallen wäre) mit denen ehmaligen Fortificationen abzutreten? Wie hat man sich zum Voraus hier beygehen lassen können / daß Graf Neuperg durchaus das Widerspiel dessen thun würde / was ihm ausdrücklich vorgeschrieben worden?

Von jenem / was Articulo tertio derer Gränzen gegen Bosnien halber gemeldet wird / ist kein Buchstaben in allen Unseren Hand: Schreiben enthalten / ja nicht einmal Unsers Wissens jemalen die Frag darvon gewesen. Wer sollte sich nun haben beygehen lassen / daß ein Diener / Unterthan / und Minister, so gar ohne mindestem darzu habenden Anlaß / also eigenmächtig von seines Herren Landen disponiren würde? Auf derley Zufälle erstrecket sich sicherlich die menschliche Vorsichtigkeit nicht.

Der überlassung der Desterreichischen Wallachen / worvon der vierte Articul handelt / ist als *conditio sine qua non* die gängliche Zernichtung / und nicht:Wieder:Erbauung derer seit dem Passarowitz Frieden neu: angelegter Straffen angehestet worden. Obwolen nun die Türken sich dessen mit Zugannooh nicht entschütren können; So kam dennoch dem Grafen von Neuperg nicht zu / jenes auszulassen / was Wir ausdrücklich beygerucket haben wollen.

Nebst jenem / was wegen der Insul / und Festung Orsova oben schon erinnert worden / wäre er / Graf von Neuperg / eben so wenig quoad articulum quintum befugt / oder begwaltiget / von dem Temeswarer Bannat das allersmindeste hindan zu lassen / noch wegen Alt:Orsova das allda erwehnte Temperament zu treffen: häufiger anderer Fehler / Unformlichkeiten / und unanzständiger Ausdrückungen / so alle hierorts anzuführen allzu weitläufftig fallen würde / zu geschweigen.

Der Schluß derer Præliminarien ist aber das übelste von allem. Obgleich vermög letzterer Nachrichten der Friedens: Tractat mit Rußland auf dem Schluß steht; So ist doch vom Grafen von Neuperg die gebührende Vorsorge für das Russische Interesse nicht / wie seyn sollen / getragen worden. Kein Termin ist wegen der Ratifications: Beybringung ausgedrückt / noch die Zeit / wie lang der Fried dauren solle / festgesetzt. Und wem hätte wol einfallen sollen / daß Graf Neuperg als ein vernünftiger Mann / den Anfang des Vollzugs derer Præliminarien nach Verfließung fünf Tagen bestimmen / und die vor die Handnehmung des definitiven Friedens: Tractats bis nach zehen Tagen aussetzen werde? Worinnen abermalen wider den klaren Inhalt Unsers Hand: Schreibens vom 11. Augusti, wann gleich der darin erwehnte *Casus extremæ necessitatis* in Ansehung Belgrad vorhanden gewesen

wesen wäre/ wie er doch nicht vorhanden wäre/ ganz offenbar von ihm gehandelt worden.

Dieser übereilte Vollzug ist dasjenige / was sowol ihm / als Grafen Wallis am aller meisten zu schulden kommet. Dann obgleich diesem in die Friedens-Handlung sich zu mischen unter sagt ware; so konte doch daraus nicht fließen / daß er unerwartet Unseres Befehls auf ein blosses Billet des Grafen von Neuperg soaleich zur Ausraumung und Demolirung einer so wichtigen Festung/ wie Belgrad ist/ weniger zur Einraumung eines Thors derselben an die Türcken / hätte schreiten sollen; als welches gegen alle Ordnung/ und Militar-Reguln lauffet/ wann auch gleich nicht so oft/ viel und nachdrucksamst die Erhaltung Belgrad vielgedachtem Grafen von Wallis in allen Unseren Handschreiben/ und Hof-Kriegs- Rätlichen Rescriptis eingebunden worden wäre.

Durch sothanen übereilten Vollzug wurde alle Berathschlagung ohnmacht gemacht/ alle abhelfliche Mittel abgeschnitten/ und Uns von Unseren eigenen Dienern die Willkühr benommen/ dasjenige zu mißbilligen/ was sie wider den ihnen ertheilten Gewalt/ und wider die obhabende Befehl zum Abbruch Unserer getreuesten Erb-Königreichen und Länder/ und zum Nachtheil gesamter Christenheit denen Türcken zugestanden.

Die die Türcken selbst den Uns bey sammentlichen obangeführten Umständen nicht haben verdennen können / wofern Wir die also von einem / mehr einen Gefangenen/ als Ministrum dargestellten Bevollmächtigten geschlossene Præliminarien schlechter Dingen verworffen hätten. Wir waren es auch nach Unserer Ministrorum einhelligem Einrahten / und noch mehr nach Unserer eigenen Neigung / in dem Fall / da die Vollziehung nicht allschon den Anfang genommen hätte / zu thun gänzlich entschlossen / und haben aus solcher Ursach dem Marquis de Miropoix bereits beybringen lassen / daß bey obiger Unserseits eintreffender der Sachen Bewandnuß die Französische Garantie vor Unserer erfolgten Genehmhaltung von keiner Wirkung seyn könnte. Da es ware das nach obigem Entschluß ausgemessene Hand-schreiben an Grafen von Neuperg schon fertig / und man an deme / es ablauffen zu lassen / als den 10den in der fruhe die Nachricht von der noch vor dem bestimmten Termin ihren Anfang genommenen Execution einlieffe. Wornach nichts übrig verbliebe / als denen an sich ungünstigen Præliminarien durch die Uns abgedrungene Ratification die erforderliche Gültigkeit beyzulegen.

Nach welchem Vorgang Wir vielbesagte Præliminarien nicht minder heilig / als wann sammentliche vorstehende Umstände nicht wären / und selbe in gleichem Grad zu Unserem Nutzen gereicheten / als sie zum unerseßlichem Schaden gereichen / zu erfüllen / und unabbrüchig zu halten / fest entschlossen seynd; gleich Wir darvon in Unserem Namen die allertreueste Versicherung den Pforten zu ertheilen den Marquis de Villeneuve ersuchen lassen / und dem Grafen von Neuperg gemessen anbefohlen haben.

Gleich

Gleichwie aber Unsere Ehr/ Würde / das gute Trauen/ und Glauben/ ja das Gewissen erheischet/ inn/ und auffer Lands / wie Wir das Vorgefallene ansehen/ nicht unkenntlich zu lassen; Also haben Wir zuorderst der Czarin Liebden hierüber zugeschriben / hiernächst aber auch für gut befunden / daß der Sachen vöbliger Verlauf / und Aneinanderhang auf die gegründete Art / wie selber in gegenwärtigem Rescript angeführt sich befindet / an allen Christlichen Höfen/ und zwar mit dem ausdrücklichem Beysatz kund gethan werde; daß gleichwie Wir einerseits die geschlossene Præliminarien auf das höchste mißbilligten/ also Wir nicht minder andererseits dieselbe nach einmal ausgewechselten Ratificationen auf das heiligste halten würden; daß Graf von Neuweg nicht nur den ihm ertheilten Gewalt ungemein weit überschritten/ sondern auch gegen die obgehabte Befehl directè gehandelt; daß Unser hiesiges Ministerium daran weder Theil noch Schuld trage; und daß Wir endlich zu seiner Zeit / was die Gerechtigkeit erheischen möchte / vorzukehren nicht ermanglen würden.

An Befolgung alles dessen / was voraus stehet / beschiehet also Unser gnädigster Will/ und Meinung. Und Wir verbleiben zc.

Wien / gedruckt bey Joh. Peter v. Ghelen / Ihrer Röm. Kaiserl. und Königl. Cathol. Majestät Hof- Buchdruckern.